

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА ГЕОЕКОЛОГІЇ

І.О. ДІБРОВА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ
МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ»

Київ
ТОВ «ДІА»
2026

І. О. ДІБРОВА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ
МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ»

Затверджено вченою радою географічного факультету
Київського Національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 10 від 24 березня 2026 року)

Автор: **І. О. Діброва** — доцент кафедри фізичної географії
та геоекології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат географічних наук, доцент

Рецензенти: **В. М. Самойленко**,
доктор географічних наук, професор
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
Є. Ю. Циганок,
доктор філософії за спеціальністю 106 — Географія
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
Д. В. Іванок,
кандидат географічних наук
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Діброва І.О.

Д44 Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Фізична географія материків та океанів»: навчально-методичний посібник. Київ: ТОВ «ДІА», 2026. 60 с. (6,98 д.а.).

ISBN 978-617-7785-83-4

Навчально-методичний комплекс розроблено для дисципліни «Фізична географія материків та океанів», яка є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми «Геоекологія та екосистемні послуги» для підготовки бакалаврів за спеціальністю 103 Науки про Землю. Метою дисципліни є формування уявлень про різноманіття природних умов материків та океанів як великих складових географічної оболонки, закономірності їхнього розвитку. Зокрема розглядаються фізико-географічне положення, особливості берегової зони, історія геологічного розвитку, тектоніко-орографічна будова, кліматичні умови об'єктів вивчення, аналізуються води суходолу (поверхневі й підземні), ґрунтово-рослинний покрив й тваринний світ, виділяються та описуються одиниці природного районування (фізико-географічні пояси, зони та країни). Дисципліна спрямована на формування у здобувачів вищої освіти географічних компетентностей, зокрема змістового (емпіричні й теоретичні знання), операційного (вміння, навички, прийоми навчально-пізнавальної діяльності й досвід їхнього застосування для вирішення поставлених завдань) та світоглядного (географічна картина світу, емоційно-ціннісне ставлення до довкілля і людської діяльності у ньому, набута творча діяльність) компонентів.

Для здобувачів вищої освіти і викладачів природничих, насамперед географічних, спеціальностей університетів і закладів вищої освіти.

УДК 911.2

ЗМІСТ

ВСТУП.	4
1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	11
3. ЛЕКЦІЇ ТА СЕМІНАРИ	12
Змістова частина 1. Уведення в дисципліну	12
Тема 1. Фізична географія материків та океанів як навчальна дисципліна	12
Тема 2. Наукові теорії та гіпотези походження материків і океанів	13
Змістова частина 2. Фізична географія материків та океанів	14
Тема 3. Фізико-географічна характеристика материків тропічних широт (Африка, Австралія, Південна Америка)	14
Тема 4. Фізико-географічна характеристика Антарктиди	21
Тема 5. Фізико-географічна характеристика материків Північної півкулі (Північна Америка, Євразія)	23
Тема 6. Загальний огляд Світового океану	28
Тема 7. Фізико-географічна характеристика океанів світу (Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий)	30
4. ДОВІДКОВИЙ МАТЕРІАЛ	35
5. ПИТАННЯ НА ІСПИТ	55
РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА	57

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Фізична географія материків та океанів» є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми «Геоєкологія та екосистемні послуги» для підготовки бакалаврів за спеціальністю 103 Науки про Землю.

Викладається на **II курсі** бакалаврату в **1-му семестрі** в обсязі 120 год. (**4 кредити ECTS**), зокрема: *лекції* — 28 год., *семінарські заняття* — 14 год., *самостійна робота* — 78 год. Форма підсумкового контролю — **іспит**.

Мета навчальної дисципліни — формування уявлень про різноманітність природних умов материків і океанів як великих складових географічної оболонки, закономірності їхнього розвитку. Діяльнісний складник розкриває здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності предметної області геоєкології маркетингу й відновлення екосистемних послуг або у процесі навчання із застосуванням сучасних теорій та методів дослідження природних об'єктів та процесів із використанням комплексу міждисциплінарних даних та за умовами недостатності інформації.

Завдання (навчальні цілі) передбачають послідовний регіональний аналіз геосфер Землі та їхнього взаємозв'язку, розуміння основних характеристик, процесів і явищ, що в них протікають.

Дисципліна присвячена огляду природних умов та вивченню закономірностей розвитку материків та океанів. Зокрема розглядаються фізико-географічне положення, особливості берегової зони, історія геологічного розвитку, тектоніко-орографічна будова, кліматичні умови об'єктів вивчення, аналізуються води суходолу (поверхневі й підземні), ґрунтово-рослинний покрив й тваринний світ, виділяються та описуються одиниці природного районування (фізико-географічні пояси, зони та країни).

Навчальна дисципліна спрямована на формування географічних компетентностей, зокрема *змістового* (емпіричні й теоретичні знання), *операційного* (вміння, навички, прийоми навчально-пізнавальної діяльності й досвід їхнього застосування для вирішення поставлених завдань) та *світоглядного* (географічна картина світу, емоційно-ціннісне ставлення до довкілля і людської діяльності у ньому, набути творча діяльність) компонентів.

В результаті її опанування здобувачі вищої освіти повинні набути такі **загальні та спеціальні компетентності**:

- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використо-

увати різні види та форми рухової активності для відпочинку й ведення здорового способу життя;

- знання та розуміння предметної області й розуміння професійної діяльності;
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- прагнення до збереження природного навколишнього середовища;
- здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);
- здатність до всебічного аналізу складу і будови геосфер.

Для успішного опанування навчальної дисципліни необхідно:

- *засвоєння* теоретичних положень дисциплін «Загальна геологія», «Гідрологія», «Метеорологія», «Ґрунтознавство», «Біогеографія» та ін.;
- *знати* властивості та закономірності розвитку географічної оболонки, протікання екзогенних та ендегенних процесів й наслідки такого протікання, мати уявлення про вплив людини на довкілля й наслідки такого впливу на глобальному, регіональному та локальному рівнях;
- *вміти* застосовувати картографічний метод та метод спостереження, проводити зіставлення й порівняння природних об'єктів, процесів і явищ, робити узагальнення, послідовно аналізувати природні умови досліджуваних територій, давати оцінку їхніх змін в результаті господарської діяльності людини;
- *володіти* навичками, такими як: складання фізико-географічної характеристики досліджуваної території, читання тематичних (геологічних, кліматичних, ґрунтових та ін.) й загальногеографічних (фізичних) карт, знаходження і використання географічної інформації (друкованої та електронної) для розв'язання поставлених навчальних завдань, користування унаочнювальними засобами, зокрема об'єктно-натуральними, об'єктно-замінювальними, приладно-природничими та програмно-забезпечувальними.

Навчальний процес побудований з системи *лекцій* та *семінарських занять*. На лекціях розкриваються відомості стосовно розвитку й природних особливостей материків та океанів. На семінарських заняттях відбувається обговорення й закріплення теоретичного матеріалу.

Оцінювання навчальних досягнень з дисципліни передбачає дві форми — *семестрову (до 60 балів)* та *підсумкову (до 40 балів)*. Зокрема протягом семестру отримуються бали за опитування, написання контрольних робіт, участь на семінарських заняттях.

Опитування у тестовій та письмовій формі проводиться після завершення викладання кожної теми.

Семінари проходять відповідно до графіка їхнього проведення. Контрольні роботи проводяться у тестовій формі. Здобувачі вищої освіти, які отримали за контрольну роботу меншу за мінімально передбачену кількість балів, пере-складають її.

Оцінювання за формами контролю:

	ЗЧ1		ЗЧ2	
	Min. — 18 балів	Max. — 30 балів	Min. — 18 балів	Max. — 30 балів
Опитування	«1» × 5 = 5	«2» × 5 = 10	«1» × 5 = 5	«2» × 5 = 10
Семінарські заняття	«2» × 5 = 10	«3» × 5 = 15	«2» × 5 = 10	«3» × 5 = 15
Контрольна робота*	«3» × 1 = 3	«5» × 1 = 5	«3» × 1 = 3	«5» × 1 = 5

Примітки. «1» мінімальна/максимальна оцінка, яку може отримати здобувач вищої освіти.

1 — мінімальна/максимальна залікова кількість робіт чи завдань.

* Усі контрольні роботи мають розрахунково-аналітичний характер.

Завершується дисципліна іспитом, який проводиться в письмовому форматі, що містить питання з розглянутих тем. Допуском до іспиту є рекомендований мінімум набраних балів упродовж семестру — *36 балів*. Для здобувачів вищої освіти, які набрали меншу від рекомендованого мінімуму кількість балів, обов'язковою умовою для отримання допуску є написання рефератів по питанням пропущених чи недостатньо засвоєних тем. Максимальна кількість балів на іспиті — *40 балів*, мінімальна кількість балів, що додаються до семестрових — *24 бали* (60% максимальної кількості балів, відведених на іспит).

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістова частина 1	Змістова частина 2	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	18	18	24	60
Максимум	30	30	40	100

Загалом, формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 170-32 від 11 квітня 2022 року.

Загальний результат навчальних досягнень по дисципліні встановлюється за 100-бальною шкалою.

Шкала оцінювання

Відмінно / Excellent	90–100
Добре / Good	75–89
Задовільно / Satisfactory	60–74
Незадовільно / Fail	0–59

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістова частина 1. УВЕДЕННЯ В ДИСЦИПЛІНУ

Тема 1. ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА (14 год.)

Мета і завдання фізичної географії материків та океанів як навчальної дисципліни. Об'єкт та предмет вивчення. Місце в системі географічних наук та зв'язок з іншими природничими й суспільними науками.

Взаємозв'язок регіональної фізичної географії та геоекології.

Методи наукових досліджень: стаціонарний, експедиційний, порівняльно-описовий, експериментальний, у т.ч. математичні, аерокосмічні, картографічні, геофізичні, геохімічні, ґрунтознавчі та ін.

Методи регіональних досліджень: фізико-географічне районування, у т.ч. обґрунтування й складання карт та схем фізико-географічного районування території, проведення комплексного фізико-географічного вивчення окремих регіонів світу.

Прикладне значення регіональних фізико-географічних досліджень.

Тема 2. НАУКОВІ ТЕОРІЇ ТА ГІПОТЕЗИ ПОХОДЖЕННЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ (16 год.)

Наукові гіпотези про утворення Землі та її розвиток. Погляди Р. Декарта, Г. Лейбніца, І. Канта, П. Лапласа. Гіпотези та теорії про походження Землі Т. Барнета, В. Уїнстона, Дж.-Х. Джинса, О.Ю. Шмідта, В.Г. Фесенкова.

Контракційна теорія К. Зюсса. Теорія фіксизму Уїлліса. Гіпотеза рівноваги земної кори (за Дж. Пратта та Дж. Ері). Гіпотези океанізації (базифікації) материкової земної кори. Гіпотези первинності океанів. Гіпотеза дрейфу материків А. Вегенера. Теорія нової глобальної тектоніки плит.

Основні закономірності розподілу на Землі материків та океанів.

Історія відкриття й досліджень материків та океанів.

Змістова частина 2. ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ

Тема 3. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАТЕРИКІВ ТРОПІЧНИХ ШИРОТ (АФРИКА, АВСТРАЛІЯ, ПІВДЕННА АМЕРИКА) (20 год.)

Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материків відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материки; площа материків та острів-

них частин; крайні точки материків; середні висотні відмітки материків, максимум і мінімум висот; положення материків відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материків: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (формування потужних портово-промислових комплексів). Просторове поширення генетичних типів берегів материків, утворених в гирлах річок, тектонічними, льодовиково-тектонічними, вулканічними та біологічними процесами, процесами руйнування та відкладання осадового матеріалу.

Історія геологічного розвитку материків в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материків: вирізнення платформ та їх структурних елементів (синекліз, антекліз, кристалічних щитів, плит), геосинклінальних областей (складчастостей, рифтових зон, прогинів). Орографічна будова материків. Типи морфоструктур гір та рівнин. Характер осадових відкладів.

Фактори кліматоутворення: кількість сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материків.

Внутрішні води материків: річкові системи, озера, болота, льодовики та підземні води.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материків.

Диференціація природних умов материків: географічні пояси та зони, субконтиненти та природні країни.

Природні ресурси материків: проблеми раціонального використання та охорони.

Тема 4. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТАРКТИДИ (14 год.)

Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материка відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материк; площа материка та острівних частин; крайні точки материка; середні висотні відмітки материка, максимум і мінімум висот; положення материка відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материка: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (функціонування наукових станцій). Просторове поширення генетичних типів берегів материка, утворених в результаті тектонічного розчленування, покривного зледеніння, процесів абразії та денудації.

Історія геологічного розвитку материка в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материка: платформа та геосинклінальні області (складчастості, прогини). Рельєф материка (поверхневий та підлідний).

Мінеральні ресурси материка.

Фактори кліматоутворення: кількість сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материка.

Внутрішні води материка: тимчасові водотоки, озера, покривне зледеніння.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материка.

Диференціація природних умов материка: антарктичний пояс та зона антарктичних пустель, природні регіони (Східна Антарктида, Антарктичні Анди, Субантарктичні острови).

Екологічні проблеми материка.

Тема 5. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАТЕРИКІВ ПІВНІЧНОЇ ПІВКУЛІ (ПІВНІЧНА АМЕРИКА, ЄВРАЗІЯ) (20 год.)

Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материків відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материки; площа материків та островних частин; крайні точки материків; середні висотні відмітки материків, максимум і мінімум висот; положення материків відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материків: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (формування потужних портово-промислових комплексів). Просторове поширення генетичних типів берегів материків, утворених в гирлах річок, вулканічними, тектонічними, льодовиково-тектонічними, термоабразійними, біологічними процесами, процесами руйнування та відкладання осадового матеріалу.

Історія геологічного розвитку материків в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материків: вирізнення платформ та їх структурних елементів (синекліз, антекліз, кристалічних щитів, плит), геосинклінальних областей (складчастостей, рифтових зон, прогинів). Орографічна будова материків. Типи морфоструктур гір та рівнин. Характер осадових відкладів.

Фактори кліматоутворення: кількість сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материків.

Внутрішні води материків: річкові системи, озера, болота, льодовики та підземні води.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материків.

Диференціація природних умов материків: географічні пояси та зони, природні регіони, країни та області.

Природні ресурси материків: проблеми раціонального використання та охорони.

Тема 6. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СВІТОВОГО ОКЕАНУ (12 год.)

Світовий океан та його частини. Моря Світового океану (окраїнні, середземні, міжострівні). Затоки і протоки Світового океану. Острови Світового океану (материкові, вулканічні, коралові).

Геологічна будова і рельєф дна Світового океану (підводні хребти, улоговини та глибоководні жолоби).

Мінеральні та енергетичні ресурси Світового океану: проблеми використання та охорони.

Проблеми охорони вод Світового океану.

Неоднорідність кліматичних умов Світового океану: розподіл температури повітря та кількості атмосферних опадів.

Водні маси Світового океану, розподіл значень температури й солоності. Циркуляція водних мас Світового океану.

Життя в Світовому океані та закономірності його поширення.

Біологічні ресурси Світового океану: проблеми використання та охорони.

Районування Світового океану: виділення океанічних географічних поясів.

Тема 7. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКЕАНІВ СВІТУ (ТИХИЙ, АТЛАНТИЧНИЙ, ІНДІЙСЬКИЙ, ПІВНІЧНИЙ ЛЬОДОВИТИЙ) (24 год.)

Фізико-географічне положення, розміри та межі океанів.

Геологічна будова й рельєф дна океанів: підводні окраїни материків, перехідна зона, серединно-океанічні хребти, ложе океанів та донні відклади.

Клімат і води: кліматичні умови, поверхнева циркуляція вод, солоність, густина, льодоутворення, водні маси та їхні властивості.

Особливості органічного світу.

Диференціація природних умов океанів: океанічні географічні пояси.

Фізико-географічна характеристика Океанії.

Екологічні проблеми океанів.

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	самост. робота
Змістова частина 1. «Уведення в дисципліну»				
1	Тема 1. Фізична географія материків та океанів як навчальна дисципліна	2	2	10
2	Тема 2. Наукові теорії та гіпотези походження материків і океанів	2	2	12
Всього за ЗЧ1		4	4	22
Змістова частина 2. «Фізична географія материків та океанів»				
3	Тема 3. Фізико-географічна характеристика материків тропічних широт (Африка, Австралія, Південна Америка)	6	2	12
4	Тема 4. Фізико-географічна характеристика Антарктиди	2	2	10
5	Тема 5. Фізико-географічна характеристика материків Північної півкулі (Північна Америка, Євразія)	6	2	12
6	Тема 6. Загальний огляд Світового океану	2	—	10
7	Тема 7. Фізико-географічна характеристика океанів світу (Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий)	8	4	12
Всього за ЗЧ2		24	10	56
РАЗОМ		28	14	78

Загальний обсяг — 120 год.,

в тому числі:

лекцій — 28 год.

семінарських занять — 14 год.

самостійна робота — 78 год.

3. ЛЕКЦІЇ ТА СЕМІНАРИ

Змістова частина 1. УВЕДЕННЯ В ДИСЦИПЛІНУ

Тема 1. ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА (14 год.)

Лекція 1. Фізична географія материків та океанів як навчальна дисципліна.

Методи фізико-географічних досліджень (2 год.)

Мета і завдання фізичної географії материків та океанів як навчальної дисципліни. Об'єкт та предмет вивчення. Місце в системі географічних наук та зв'язок з іншими природничими й суспільними науками.

Взаємозв'язок регіональної фізичної географії та геоекології.

Методи наукових досліджень: стаціонарний, експедиційний, порівняльно-описовий, експериментальний, у т.ч. математичні, аерокосмічні, картографічні, геофізичні, геохімічні, ґрунтознавчі та ін.

Методи регіональних досліджень: фізико-географічне районування, у т.ч. обґрунтування й складання карт та схем фізико-географічного районування території, проведення комплексного фізико-географічного вивчення окремих регіонів світу.

Прикладне значення регіональних фізико-географічних досліджень.

Семінарське заняття 1. Фізична географія материків та океанів як навчальна дисципліна — 2 год.

Питання, які слід розкрити:

1. Мета, завдання, об'єкт і предмет вивчення фізичної географії материків та океанів.
2. Місце навчальної дисципліни в системі географічних наук та її зв'язок з іншими науками.
3. Методи дослідження регіональної фізичної географії.
4. Прикладне значення регіональних фізико-географічних досліджень.

Завдання для самостійної роботи (10 год.):

1. Взаємозв'язок регіональної фізичної географії та геоекології.
2. Прикладне значення регіональних фізико-географічних досліджень.

Контрольні запитання й завдання:

1. Яка мета і завдання фізичної географії материків та океанів як навчальної дисципліни?
2. Що править за її об'єкт та предмет вивчення?

3. Охарактеризуйте зв'язки регіональної фізичної географії з природничими та суспільними науками.
4. Опишіть взаємозв'язок регіональної фізичної географії та геоекології.
5. Що таке науковий метод? Які наукові методи дослідження існують?
6. Назвіть методи регіональних фізико-географічних досліджень.
7. Розкрийте прикладне значення регіональних фізико-географічних досліджень.

Тема 2. НАУКОВІ ТЕОРІЇ ТА ГІПОТЕЗИ ПОХОДЖЕННЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ (16 год.)

Лекція 2. Утворення Землі та її розвиток. Походження материків та океанів світу (2 год.)

Наукові гіпотези про утворення Землі та її розвиток. Погляди Р. Декарта, Г. Лейбніца, І. Канта, П. Лапласа. Гіпотези та теорії про походження Землі Т. Барнета, В. Уїнстона, Дж.-Х. Джинса, О.Ю. Шмідта, В.Г. Фесенкова.

Контракційна теорія К. Зюсса. Теорія фіксизму Уїлліса. Гіпотеза рівноваги земної кори (за Дж. Пратт та Дж. Ері). Гіпотези океанізації (базифікації) материкової земної кори. Гіпотези первинності океанів. Гіпотеза дрейфу материків А. Вегенера. Теорія нової глобальної тектоніки плит.

Основні закономірності розподілу на Землі материків та океанів.

Історія відкриття й досліджень материків та океанів.

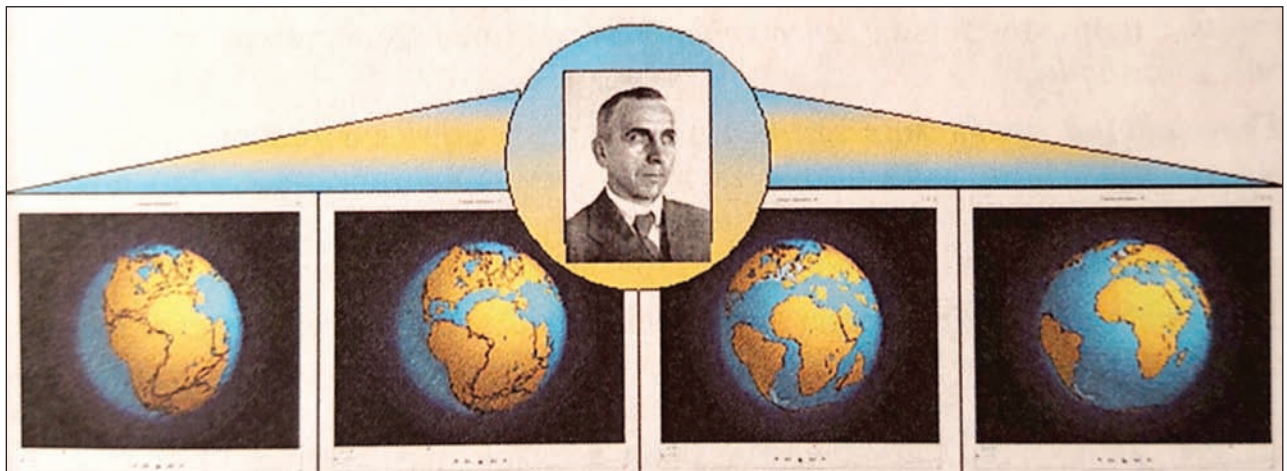

Рис. 1. Гіпотеза дрейфу материків Альфреда Вегенера (за [21])

Семінарське заняття 2. Наукові теорії і гіпотези походження материків та океанів — 2 год.

Питання, які слід розкрити:

1. Походження Землі та її розвиток (погляди Р. Декарта, Г. Лейбніца, І. Канта, П. Лапласа, Т. Барнета, В. Уїнстона, Дж.-Х. Джинса, О.Ю. Шмідта, В.Г. Фесенкова).

2. Контракційна теорія К. Зюсса. Теорія фіксизму Уїлліса. Гіпотеза рівноваги земної кори (за Дж. Пратт та Дж. Ері).

3. Гіпотези океанізації (базифікації) материкової земної кори.
4. Гіпотези первинності океанів.
5. Теорія нової глобальної тектоніки плит.

Завдання для самостійної роботи (12 год.):

1. Основні закономірності розподілу на Землі материків та океанів.
2. Історія відкриття й досліджень материків та океанів.

Контрольні запитання й завдання:

1. Що таке наукова гіпотеза і наукова теорія?
2. Які існують погляди про походження Землі та інших планет Сонячної системи?
3. Чи можливе створення єдиної теорії розвитку Землі та інших планет Сонячної системи? Відповідь обґрунтуйте.
4. У чому полягає відмінність теорій фіксизму та мобілізму стосовно розвитку поверхні Землі? Які з них відомі?
5. Охарактеризуйте групу гіпотез океанізації (базифікації) материкової земної кори.
6. Охарактеризуйте групу гіпотез первинності океанів.
7. Що таке літосферні плити? Які материкові та океанічні літосферні плити існують? Як проходять їх межі на суходолі та в океані?
8. Назвіть основні тектонічні структури літосферних плит.
9. Які існують переваги і недоліки теорії нової глобальної тектоніки плит?
10. Розкажіть про закономірності розподілу материків та океанів на земній кулі.
11. Розкажіть про відкриття материків та океанів світу. Вкажіть про внесок українських мандрівників та дослідників у їх пізнання.

Змістова частина 2.

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ

Тема 3. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАТЕРИКІВ ТРОПІЧНИХ ШИРОТ (АФРИКА, АВСТРАЛІЯ, ПІВДЕННА АМЕРИКА) (20 год.)

Лекція 3. Природні умови та закономірності розвитку Африки (2 год.)

Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материка відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материк; площа материка та островних частин; крайні точки материка; середні висотні відмітки материка, максимум і мінімум висот; положення материка відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материка: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (формування потужних портово-промислових комплексів). Просторове поширення генетичних типів берегів материка, утворених в гирлах річок, тектонічними, вулканічними та біологічними процесами, процесами руйнування та відкладання осадового матеріалу.

Водоспад Вікторія
(фото В.М. Самойленка)

Мис Доброї Надії
(фото В.М. Самойленка)

Історія геологічного розвитку материка в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материка: вирізнення платформ та їх структурних елементів (синекліз, антекліз, кристалічних щитів, плит), геосинклінальних областей (складчастостей, рифтових зон, прогинів). Орографічна будова материка. Типи морфоструктур гір та рівнин. Характер осадових відкладів.

Рис. 2. Будова платформи (за [22])

Фактори кліматоутворення: кількість сумарної сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материка.

Внутрішні води материка: річкові системи, озера, болота, льодовики та підземні води.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материка.

Диференціація природних умов материка: географічні пояси та зони, субконтиненти та природні країни.

Природні ресурси материка: проблеми раціонального використання та охорони.

Завдання для самостійної роботи (4 год.):

1. Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Африки.
2. Природні ресурси Африки: проблеми раціонального використання та охорони.

Контрольні запитання й завдання:

1. Охарактеризуйте фізико-географічне положення Африки за встановленим алгоритмом.
2. Вкажіть протяжність, ступінь розчленування берегової лінії Африки. Назвіть та покажіть на карті півострови, моря, затоки, протоки, прилеглі островні території.
3. Відмітьте генетичні типи берегів Африки та географію їх поширення.
4. Розкрийте особливості геологічного розвитку Африки в докембрійський час, упродовж палеозою, мезозою й кайнозою.
5. Назвіть та покажіть на карті тектонічні структури Африки: платформи та їх елементи, рифтові зони, прогини й складчасті області.
6. Назвіть та покажіть на карті орографічні одиниці Африки: гірські системи та їх найвищі вершини, у т.ч. вулкани, нагір'я, плоскогір'я й западини. Розкрийте взаємозв'язок орографічних одиниць з тектонічними структурами.
7. Охарактеризуйте фактори кліматоутворення. Укажіть кліматичні пояси та області Африки.
8. Назвіть та покажіть на карті річкові системи, великі озера, області внутрішнього стоку Африки. Які типи живлення та гідрологічний режим річок? Які генетичні типи озер наявні в межах материка?
9. Розкажіть про грунтово-рослинний покрив Африки та його закономірні зміни на материк.
10. Розкажіть про різноманіття тваринного світу Африки.
11. Які географічні пояси та зони наявні в межах Африки? Опишіть природні умови однієї з фізико-географічних зон материка.
12. Які фізико-географічні країни наявні в межах Африки? Опишіть природні умови однієї з таких країн.
13. Розкрийте проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів Африки.

Лекція 4. Природні умови та закономірності розвитку Австралії (2 год.)

Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материка відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материк; площа материка та острівних частин; крайні точки материка; середні висотні відмітки материка, максимум і мінімум висот; положення материка відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материка: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (формування потужних портово-промислових комплексів). Просторове поширення генетичних типів берегів материка, утворених в гирлах річок, тектонічними та біологічними процесами, процесами руйнування та відкладання осадового матеріалу.

*Дюни на о. Мортон (Австралія)
(фото В.М. Самойленка)*

*Поверхня Великого Бар'єрного рифу
(фото В.М. Самойленка)*

Історія геологічного розвитку материка в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материка: вирізнення платформ та їх структурних елементів (синекліз, антекліз, кристалічних щитів, плит), геосинклінальних областей. Орографічна будова материка. Типи морфоструктур гір та рівнин. Характер осадових відкладів.

Фактори кліматоутворення: кількість сумарної сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материка.

Внутрішні води материка: річкові системи, озера та підземні води.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материка.

Диференціація природних умов материка: географічні пояси та зони, природні країни.

Природні ресурси материка: проблеми раціонального використання та охорони.

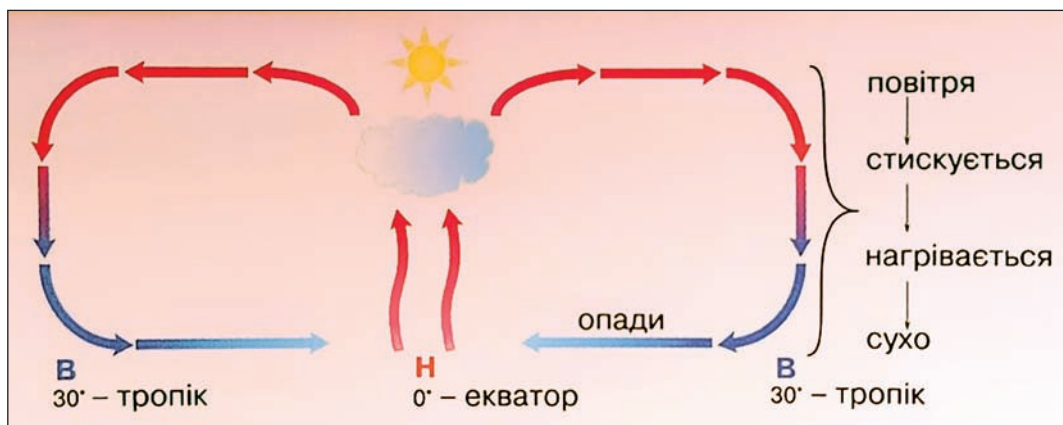

Рис. 3. Циркуляція повітря в тропічних широтах (за [22])

Завдання для самостійної роботи (4 год.):

1. Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Австралії.
2. Природні ресурси Австралії: проблеми раціонального використання та охорони.

Контрольні запитання й завдання:

1. Охарактеризуйте за встановленим алгоритмом фізико-географічне положення Австралії.
2. Розкажіть про берегову лінію Австралії. Назвіть та покажіть на карті півострови, моря, затоки, протоки, прилеглі острівні території.
3. Які існують генетичні типи берегів Австралії? Вкажіть географію їх поширення.
4. Проаналізуйте розвиток Австралії в різні геологічні ери: відмітьте основні процеси та явища, які протікали на материку.
5. Назвіть та покажіть на карті тектонічні структури Австралії: платформи та їх елементи, області складчастості.
6. Назвіть та покажіть на карті орографічні одиниці Австралії: гірські системи та їх найвищі вершини, у т.ч. плоскогір'я і низовини. Розкрийте взаємозв'язок орографічних одиниць з тектонічними структурами.
7. Охарактеризуйте фактори кліматоутворення. Які існують кліматичні пояси та області Австралії?
8. Назвіть та покажіть на карті річкові системи, великі озера, області внутрішнього стоку Австралії. Охарактеризуйте типи живлення річок та їх гідрологічний режим, генетичні типи озер.
9. Розкажіть про ґрунтово-рослинний покрив Австралії та закономірності його розподілу на материку.
10. Розкажіть про різноманіття тваринного світу Австралії.
11. Які географічні пояси та зони наявні в межах Австралії? Опишіть природні умови однієї з фізико-географічних зон материка.
12. Які фізико-географічні країни наявні в межах Австралії? Опишіть природні умови однієї з таких країн.

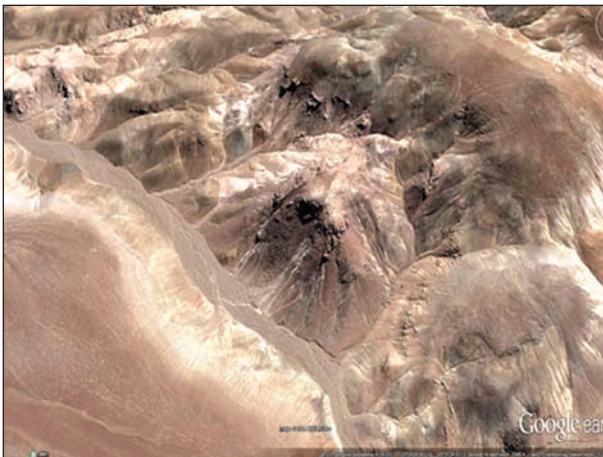
13. Вкажіть проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів Австралії.

Лекція 5. Природні умови та закономірності розвитку Південної Америки (2 год.)

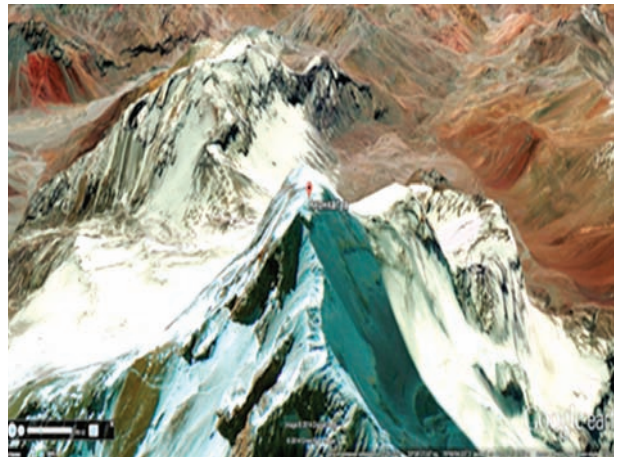
Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материка відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материк; площа материка та островних частин; крайні точки материка; середні висотні відмітки материка, максимум і мінімум висот; положення материка відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материка: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (формування потужних портово-промислових комплексів). Просторове поширення генетичних типів берегів материка, утворених в гирлах річок, тектонічними, льодовиково-тектонічними та біологічними процесами, процесами руйнування та відкладання осадового матеріалу.

Історія геологічного розвитку материка в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материка: вирізнення платформ та їх структурних елементів (синекліз, антекліз, кристалічних щитів, плит), геосинклінальних областей (складчастостей, рифтових зон, прогинів). Орографічна будова материка. Типи морфоструктур гір та рівнин. Характер осадових відкладів.

Пустеля Атакама
(<http://www.earh.google.com>)

Гора Аконкагуа
(<http://www.earh.google.com>)

Фактори кліматоутворення: кількість сумарної сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материка.

Внутрішні води материка: річкові системи, озера, болота, льодовики та підземні води.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материка.

Диференціація природних умов материка: географічні пояси та зони, суб-континенти та природні країни.

Природні ресурси материка: проблеми раціонального використання та охорони.

Завдання для самостійної роботи (4 год.):

1. Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Південної Америки.
2. Природні ресурси Південної Америки: проблеми раціонального використання та охорони.

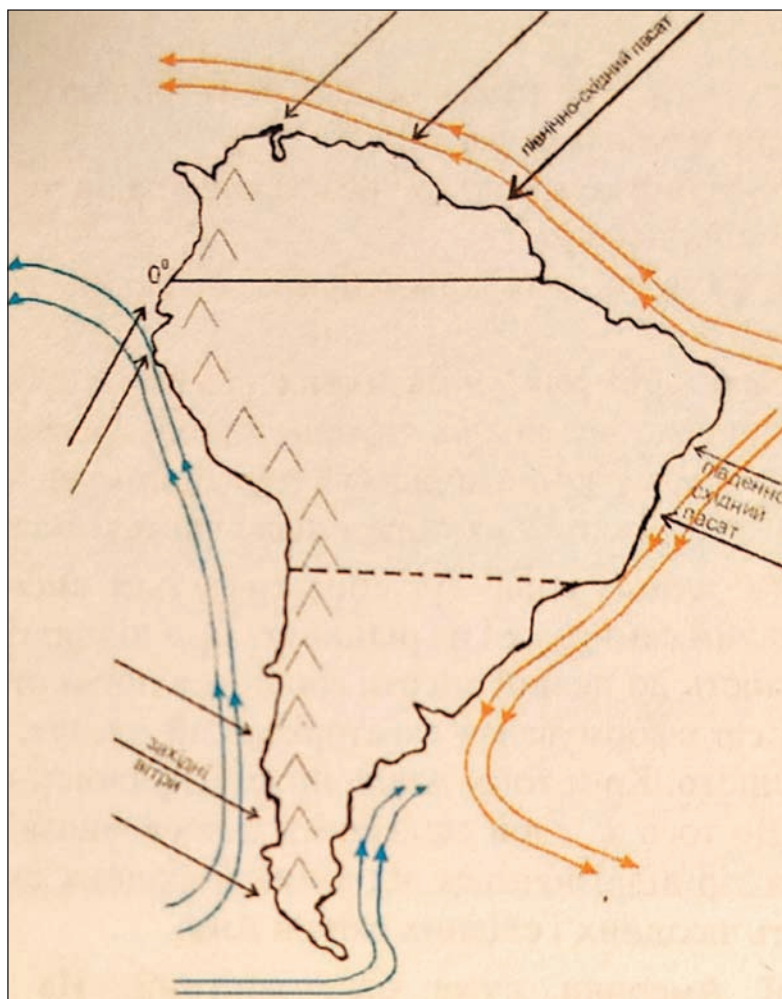

Рис. 4. Південна Америка. Фактори кліматоутворення (за [21])

Контрольні запитання й завдання:

1. Надайте характеристику фізико-географічного положення Південної Америки.
2. Яка протяжність та ступінь розчленування берегової лінії Південної Америки? Назвіть та покажіть на карті півострови, моря, затоки, протоки, прилеглі острівні території.
3. Вкажіть фактори берегоутворення, генетичні типи берегів Південної Америки та географію їх поширення.

4. Розкажіть про розвиток Південної Америки в різні геологічні ери. Які процеси і явища протікали в різних частинах материка?

5. Назвіть та покажіть на карті тектонічні структури Південної Америки: платформи та їх елементи, області складчастості.

6. Назвіть та покажіть на карті орографічні одиниці Південної Америки: гірські системи та їх найвищі вершини, у т.ч. вулкани, низовини, нагір'я й плоскогір'я. Розкрийте взаємозв'язок орографічних одиниць з тектонічними структурами.

7. Вкажіть та охарактеризуйте фактори кліматоутворення. Які існують кліматичні пояси та області Південної Америки?

8. Назвіть та покажіть на карті річкові системи, великі озера, області внутрішнього стоку Південної Америки. Відзначте типи живлення річок та їх водний режим, генетичні типи озер.

9. Розкажіть про ґрунтово-рослинний покрив Південної Америки та закономірності його поширення.

10. Розкажіть про різноманіття тваринного світу Південної Америки.

11. Які географічні пояси та зони наявні в межах Південної Америки? Опишіть природні умови однієї з фізико-географічних зон материка.

12. Які фізико-географічні країни наявні в межах Південної Америки? Опишіть природні умови однієї з таких країн.

13. У чому полягають проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів Південної Америки?

Семінарське заняття 3. Характеристика природних умов материків тропічних широт та закономірності їхнього розвитку — 2 год.

Питання, які слід розкрити:

1. Фізико-географічне положення та особливості берегової зони.

2. Історія геологічного розвитку, тектонічна будова та рельєф.

3. Фактори кліматоутворення. Кліматичні пояси та області.

4. Внутрішні води (поверхневі та підземні).

5. Диференціація природних умов: фізико-географічні пояси, зони та країни.

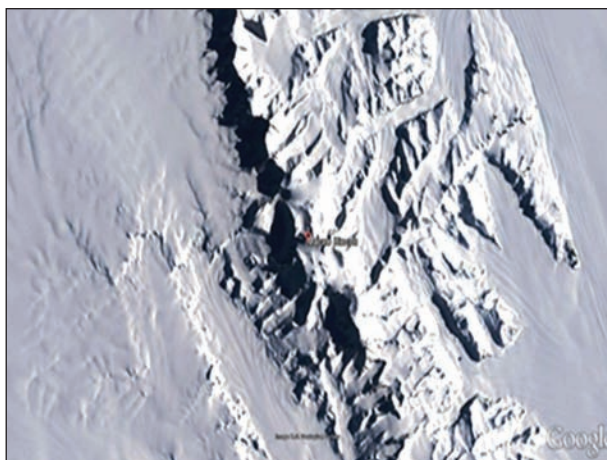
Тема 4. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТАРКТИДИ (14 год.)

Лекція 6. Природні умови та закономірності розвитку Антарктиди (2 год.)

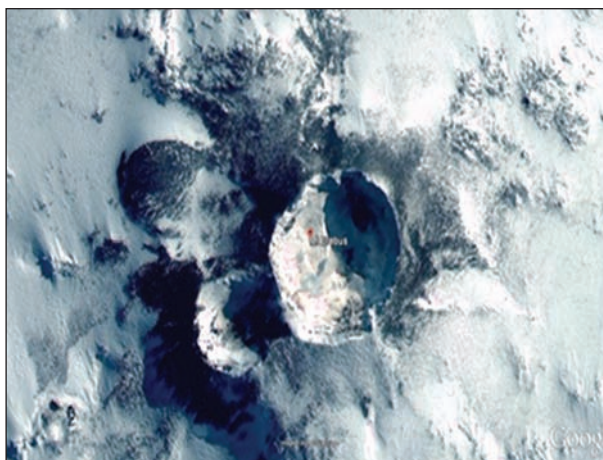
Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материка відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материк; площа материка та островних частин; крайні точки материка; середні висотні відмітки материка, максимум і мінімум висот; положення материка відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материка: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (функціонування наукових станцій). Просторове поширення генетичних типів берегів материка, утворених в результаті тектонічного розчленування, покривного зледеніння, процесів абразії та денудації.

Історія геологічного розвитку материка в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материка: платформа та геосинклінальні області (складчастості, прогини). Рельєф материка (поверхневий та підлідний).

Масив Вінсон
(<http://www.earh.google.com>)

Вулкан Еребус
(<http://www.earh.google.com>)

Фактори кліматоутворення: кількість сумарної сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материка.

Внутрішні води материка: тимчасові водотоки, озера, покривне зледеніння.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материка.

Диференціація природних умов материка: антарктичний пояс та зона антарктичних пустель, природні регіони (Східна Антарктида, Антарктичні Анди, Субантарктичні острови).

Екологічні проблеми материка.

Семінарське заняття 4. Характеристика природних умов Антарктиди та закономірності її розвитку — 2 год.

Питання, які слід розкрити:

1. Фізико-географічне положення та особливості берегової зони.
2. Історія геологічного розвитку, тектонічна будова та рельєф.
3. Фактори кліматоутворення. Кліматичні пояси та області.
4. Тимчасові водотоки, озера та покривне зледеніння.
5. Диференціація природних умов.

Завдання для самостійної роботи (10 год.):

1. Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Антарктиди.
2. Екологічні проблеми Антарктиди.

Контрольні запитання й завдання:

1. Розкрийте особливості фізико-географічного положення Антарктиди.
2. Надайте характеристику берегової лінії Антарктиди. Назвіть та покажіть на карті півострови, моря, затоки, протоки, прилеглі острівні території.
3. Які генетичні типи берегів наявні в Антарктиді? Вкажіть географію їх поширення.
4. Розкажіть про розвиток Антарктиди в докембрійський час, протягом палеозойської, мезозойської та кайнозойської ер.
5. Назвіть та покажіть на карті тектонічні структури Антарктиди: платформи і геосинклінальні області.
6. Опишіть льодовиковий покрив й підлідний рельєф Антарктиди. Назвіть та покажіть на карті орографічні одиниці: гірські системи та їх найвищі вершини, вулкани й плато.
7. Розкажіть про мінеральні ресурси Антарктиди.
8. Охарактеризуйте фактори кліматоутворення. Назвіть кліматичні пояси та області Антарктиди.
9. Що таке антарктичні оази? Чи існують тимчасові водотоки й озера в них?
10. Розкажіть про грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Антарктиди.
11. Опишіть природні умови зони антарктичних пустель.
12. Опишіть природні умови одного з фізико-географічних регіонів Антарктиди.
13. Вкажіть екологічні проблеми Антарктиди.

**Тема 5. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
МАТЕРИКІВ ПІВНІЧНОЇ ПІВКУЛІ
(ПІВНІЧНА АМЕРИКА, ЄВРАЗІЯ) (20 год.)**

**Лекція 7. Природні умови та закономірності розвитку
Північної Америки (2 год.)**

Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материка відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материк; площа материка та острівних частин; крайні точки материка; середні висотні відмітки материка, максимум і мінімум висот; положення материка відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материка: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна

діяльність (формування потужних портово-промислових комплексів). Просторове поширення генетичних типів берегів материка, утворених в гирлах річок, тектонічними, льодовиково-тектонічними, термоабразійними, біологічними процесами, процесами руйнування та відкладання осадового матеріалу.

Рис. 5. Картографічний ескіз
«Фізико-географічне положення Північної Америки» (за [22])

Історія геологічного розвитку материка в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материка: вирізнення платформ та їх структурних елементів (синекліз, антекліз, кристалічних щитів, плит), геосинклінальних областей (складчастостей, рифтових зон, прогинів). Орографічна будова материка. Типи морфоструктур гір та рівнин. Характер осадових відкладів.

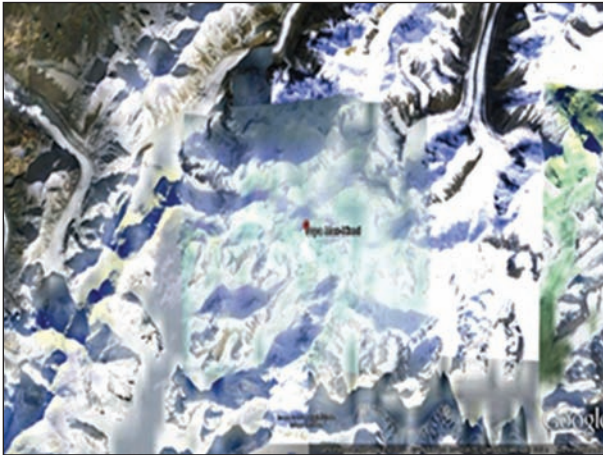
Фактори кліматоутворення: кількість сумарної сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материка.

Внутрішні води материка: річкові системи, озера, болота, льодовики та підземні води.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ материка.

Диференціація природних умов материка: географічні пояси та зони, суб-континенти та природні країни.

Природні ресурси материка: проблеми раціонального використання та охорони.

Гора Мак-Кінлі
(<http://www.earh.google.com>)

Велике Солоне озеро
(<http://www.earh.google.com>)

Завдання для самостійної роботи (6 год.):

1. Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Північної Америки.
2. Природні ресурси Північної Америки: проблеми раціонального використання та охорони.

Контрольні запитання й завдання:

1. За встановленим алгоритмом складіть характеристику фізико-географічного положення Північної Америки.
2. Розкажіть про берегову лінію Північної Америки. Назвіть та покажіть на карті півострови, моря, затоки, протоки, прилеглі острівні території.
3. Вкажіть генетичні типи берегів Північної Америки та географію їх поширення.
4. Розкрийте особливості геологічного розвитку Північної Америки в докембрійський час, упродовж палеозою, мезозою й кайнозою.
5. Назвіть та покажіть на карті тектонічні структури Північної Америки: платформи та їх елементи, області складчастості.
6. Назвіть та покажіть на карті орографічні одиниці Північної Америки: гірські системи та їх найвищі вершини, у т.ч. вулкани, нагір'я, плоскогір'я, височини, низовини й западини. Розкрийте взаємозв'язок орографічних одиниць з тектонічними структурами.
7. Які фактори визначають клімат Північної Америки? Вкажіть кліматичні пояси та області материка.
8. Назвіть та покажіть на карті річкові системи, великі озера, області внутрішнього стоку Північної Америки. Охарактеризуйте джерела живлення та гідрологічний режим річок, генетичні типи озер.

9. Розкажіть про ґрунтово-рослинний покрив Північної Америки.
10. Розкажіть про різноманіття тваринного світу Північної Америки.
11. Які географічні пояси та зони наявні в межах Північної Америки? Опишіть природні умови однієї з фізико-географічних зон материка.
12. Які фізико-географічні країни наявні в межах Північної Америки? Опишіть природні умови однієї з таких країн.
13. Відмітьте проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів Північної Америки.

Лекції 8–9. Природні умови та закономірності розвитку Євразії (4 год.)

Примітка. Огляд природних умов Євразії передбачає окремий аналіз Європи (2 год.) та Азії (2 год.).

Фізико-географічне положення та загальна характеристика: розташування материка відносно екватора, точок полюсів та півкуль; відношення до інших материків; океани і моря, що омивають материк; площа материка та острівних частин; крайні точки материка; середні висотні відмітки материка, максимум і мінімум висот; положення материка відносно центрів дії атмосфери та кліматичних поясів.

Особливості берегової лінії материка: загальна протяжність, ступінь розчленування, півострови, затоки, протоки. Основні фактори берегоутворення: абразійна діяльність моря, тектонічна будова, кліматичні умови, антропогенна діяльність (формування потужних портово-промислових комплексів). Просторове поширення генетичних типів берегів материка, утворених в гирлах річок, льодовиково-тектонічними, тектонічними, вулканічними, термоабразійними, біологічними процесами, процесами руйнування та відкладання осадового матеріалу.

*Гора Джомолунгма (Еверест)
(<http://www.earh.google.com>)*

*Согне-фіорд (Скандинавський п-ів)
(<http://www.earh.google.com>)*

Історія геологічного розвитку материка в докембрійський час, палеозої, мезозої та кайнозої. Тектонічна будова материка: вирізнення платформ та їх структурних елементів (синекліз, антекліз, кристалічних щитів, плит), геосинклінальних областей (складчастостей, рифтових зон, прогинів). Орографічна будова материка. Типи морфоструктур гір та рівнин. Характер осадових відкладів.

Рис. 6. Альпійсько-Гімалайський складчастий пояс (за [22])

Фактори кліматоутворення: кількість сумарної сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня. Кліматичні пояси та області материка.

Внутрішні води материка: річкові системи, озера, болота, льодовики та підземні води.

Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Євразії.

Диференціація природних умов материка: географічні пояси та зони, природні регіони, країни та області.

Природні ресурси материка: проблеми раціонального використання та охорони.

Завдання для самостійної роботи (6 год.):

1. Грунтово-рослинний покрив й тваринний світ Євразії.
2. Природні ресурси Євразії: проблеми раціонального використання та охорони.

Контрольні запитання й завдання:

1. Складіть характеристику фізико-географічного положення Європи та Азії за встановленим алгоритмом.
2. Охарактеризуйте берегову лінію Європи та Азії: вкажіть її протяжність, ступінь розчленування, півострови, моря, затоки, протоки, прилеглі острівні території.
3. Вкажіть генетичні типи берегів Європи та Азії, географію їх поширення.
4. Розкрийте особливості розвитку Європи та Азії в докембрійський час, протягом палеозойської, мезозойської й кайнозойської ер.
5. Назвіть і покажіть на карті тектонічні структури Європи та Азії: платформи та їх елементи, рифти, області складчастості.

6. Назвіть і покажіть на карті орографічні одиниці Європи та Азії: гірські системи та їх найвищі вершини, у т.ч. вулкани, нагір'я, плоскогір'я, рівнини, височини, низовини й западини. Розкрийте взаємозв'язок орографічних одиниць з тектонічними структурами.

7. Охарактеризуйте фактори кліматоутворення. Вкажіть кліматичні пояси та області Європи і Азії.

8. Назвіть та покажіть на карті річкові системи, великі озера, області внутрішнього стоку Європи і Азії. Охарактеризуйте живлення річок та їх гідрологічний режим. Вкажіть генетичні типи озер.

9. Розкажіть про ґрунтово-рослинний покрив Європи та Азії, особливості його просторового поширення.

10. Розкажіть про різноманіття тваринного світу Європи та Азії.

11. Які географічні пояси та зони наявні в межах Європи і Азії? Опишіть природні умови однієї з фізико-географічних зон Європи та Азії.

12. Які фізико-географічні країни наявні в межах Європи та Азії? Опишіть природні умови однієї з країн Європи та Азії.

13. Поясніть проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів Європи і Азії.

Семінарське заняття 5. Характеристика природних умов материків Північної півкулі та закономірності їхнього розвитку — 2 год.

Питання, які слід розкрити:

1. Фізико-географічне положення та особливості берегової зони.
2. Історія геологічного розвитку, тектонічна будова та рельєф.
3. Фактори кліматоутворення. Кліматичні пояси та області.
4. Внутрішні води (поверхневі та підземні).
5. Диференціація природних умов: фізико-географічні пояси, зони та країни.

Тема 6. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СВІТОВОГО ОКЕАНУ (12 год.)

Лекція 10. Фізико-географічна характеристика Світового океану (2 год.)

Світовий океан та його частини. Моря Світового океану (окраїнні, середземні, міжострівні). Затоки і протоки Світового океану. Острови Світового океану (материкові, вулканічні, коралові).

Геологічна будова і рельєф дна Світового океану (підводні хребти, улоговини та глибоководні жолоби).

Мінеральні та енергетичні ресурси Світового океану: проблеми використання та охорони.

Проблеми охорони вод Світового океану.

Неоднорідність кліматичних умов Світового океану: розподіл температури повітря та кількості атмосферних опадів.

Водні маси Світового океану, розподіл значень температури й солоності.
Циркуляція водних мас Світового океану.

Життя в Світовому океані та закономірності його поширення.

Біологічні ресурси Світового океану: проблеми використання та охорони.

Районування Світового океану: виділення океанічних географічних поясів.

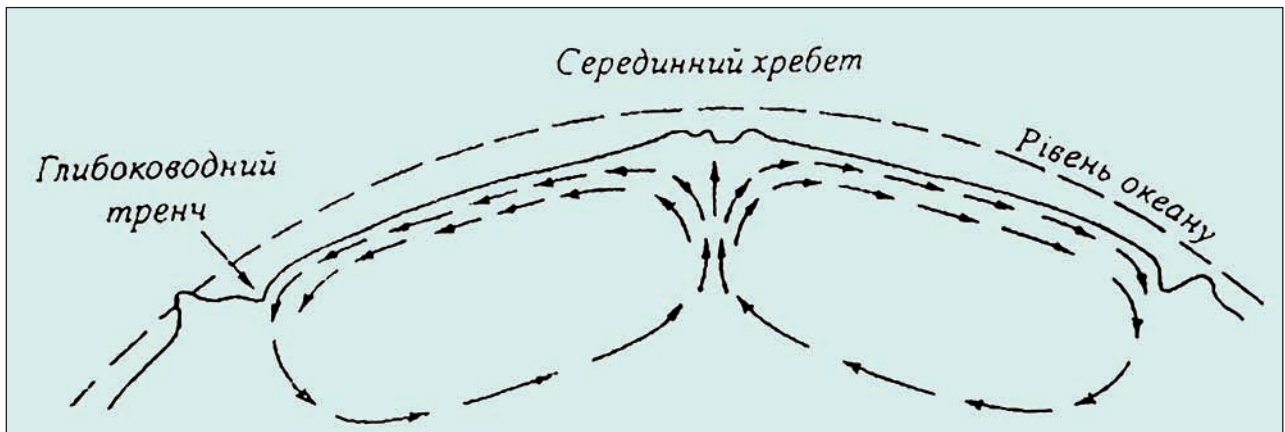

Рис. 7. Механізм формування хребтів та глибоководних жолобів (тренчів) (за [24])

Завдання для самостійної роботи (10 год.):

1. Мінеральні, енергетичні та біологічні ресурси Світового океану: проблеми використання та охорони.
2. Проблеми охорони вод Світового океану.

Контрольні запитання й завдання:

1. Назвіть та покажіть на карті частини Світового океану.
2. Наведіть приклади та покажіть на карті окраїнні, середземні та між-острівні моря Світового океану.
3. Що таке затоки, бухти, лимани, естуарії, лагуни та фіорди? Що таке протоки? Наведіть приклади та покажіть на карті затоки та протоки Світового океану.
4. Що таке острів? Наведіть приклади та покажіть на карті материкові, вулканічні і коралові острови у Світовому океані.
5. Чи існують океанічні платформи та геосинклінальні зони в межах Світового океану? Наведіть приклади.
6. Охарактеризуйте складові частини рельєфу дна Світового океану: мегарельєф підводних окраїн материків, перехідних зон, ложа океану, серединно-океанічних хребтів.
7. Розкажіть про проблеми використання та охорони мінеральних і енергетичних ресурсів Світового океану.
8. Назвіть та охарактеризуйте кліматичні пояси Світового океану.
9. Назвіть та охарактеризуйте типи водних мас Світового океану.

10. Назвіть категорії живих організмів у Світовому океані за умовами існування. Чи наявний їх закономірний розподіл в ньому?

11. Розкажіть про проблеми використання та охорони біологічних ресурсів Світового океану.

12. Які існують океанічні географічні пояси у Світовому океані? Надайте характеристику одному з них.

Тема 7. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКЕАНІВ СВІТУ (ТИХИЙ, АТЛАНТИЧНИЙ, ІНДІЙСЬКИЙ, ПІВНІЧНИЙ ЛЬОДОВИТИЙ) (24 год.)

Лекція 11. Природні умови та закономірності розвитку Тихого океану (2 год.)

Фізико-географічне положення, розміри та межі океану.

Геологічна будова й рельєф дна океану: підводні окраїни материків, перехідна зона, серединно-океанічні хребти, ложе океану та донні відклади.

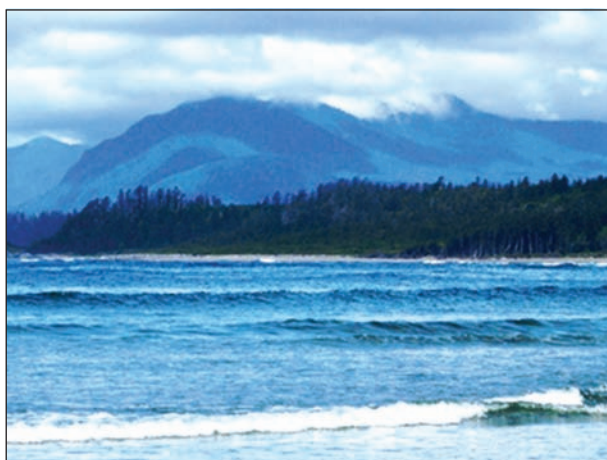
Клімат і води: кліматичні умови, поверхнева циркуляція вод, солоність, густина, льодоутворення та типи водних мас.

Особливості органічного світу. Диференціація природних умов океану: океанічні географічні пояси. Фізико-географічна характеристика Океанії.

Екологічні проблеми океану.

Завдання для самостійної роботи (3 год.):

1. Фізико-географічна характеристика Океанії.
2. Екологічні проблеми Тихого океану.

*Тихоокеанське узбережжя Канади
(фото В.М. Самойленка)*

*Атол Науру
(<http://www.earh.google.com>)*

Контрольні запитання й завдання:

1. Охарактеризуйте фізико-географічне положення Тихого океану, вкажіть його розміри та межі.
2. Розкажіть про підводні окраїни материків в межах Тихого океану.

3. Розкажіть про перехідну зону в межах Тихого океану.
4. Назвіть та покажіть на карті підводні хребти й глибоководні жолоби Тихого океану. Який механізм їх утворення?
5. Назвіть та покажіть на карті улоговини Тихого океану. Опишіть їх рельєф та донні відклади.
6. Охарактеризуйте кліматичні умови Тихого океану.
7. Які типи водних мас наявні в межах Тихого океану? Розкажіть про їх властивості.
8. Які океанічні географічні пояси мають місце в межах Тихого океану? Охарактеризуйте один з них.
9. Розкрийте особливості природних умов Меланезії, Мікронезії, Полінезії та Нової Зеландії як складових частин Океанії.
10. Вкажіть екологічні проблеми Тихого океану.

Лекція 12. Природні умови й закономірності розвитку Атлантичного океану (2 год.)

Фізико-географічне положення, розміри та межі океану.

Геологічна будова й рельєф дна океану: підводні окраїни материків, перехідна зона, серединно-океанічні хребти, ложе океану та донні відклади.

Клімат і води: кліматичні умови, поверхнева циркуляція вод, солоність, густина, льодоутворення, водні маси та їхні властивості.

Особливості органічного світу.

Диференціація природних умов океану: океанічні географічні пояси.

Екологічні проблеми океану.

Завдання для самостійної роботи (3 год.):

Екологічні проблеми Атлантичного океану.

*На узбережжі Карибського моря
(п-ів Юкатан) (фото В.М. Самойленка)*

*Острів Святої Єлени
(<http://www.earh.google.com>)*

Контрольні запитання й завдання:

1. Вкажіть фізико-географічне положення Атлантичного океану, його розміри та межі.

2. Опишіть підводні окраїни материків в межах Атлантичного океану.
3. Опишіть перехідну зону в межах Атлантичного океану.
4. Назвіть та покажіть на карті підводні хребти й глибоководні жолоби Атлантичного океану. Який механізм їх утворення?
5. Назвіть та покажіть на карті улоговини Атлантичного океану. Опишіть їх рельєф та донні відклади.
6. Розкажіть про кліматичні умови Атлантичного океану.
7. Які типи водних мас наявні в межах Атлантичного океану? Розкрийте їх властивості.
8. Вкажіть океанічні географічні пояси в межах Атлантичного океану. Охарактеризуйте один з них.
9. Поясніть екологічні проблеми Атлантичного океану.

Семінарське заняття 6. Характеристика природних умов Тихого та Атлантичного океанів — 2 год.

Питання, які слід розкрити:

1. Фізико-географічне положення, розміри та межі.
2. Геологічна будова та рельєф.
3. Кліматичні умови.
4. Водні маси та їхні властивості.
5. Диференціація природних умов: океанічні географічні пояси.

Лекція 13. Природні умови та закономірності розвитку Індійського океану (2 год.)

Фізико-географічне положення, розміри та межі океану.

Геологічна будова й рельєф дна океану: підводні окраїни материків, перехідна зона, серединно-океанічні хребти, ложе океану та донні відклади.

*Узбережжя Індійського океану
(о. Шрі-Ланка) (фото В.М. Самойленка)*

*Вулкан Кракатау
(<http://www.earth.google.com>)*

Клімат і води: кліматичні умови, поверхнева циркуляція вод, солоність, густина, льодоутворення, водні маси та їхні властивості.

Особливості органічного світу.

Диференціація природних умов океану: океанічні географічні пояси.

Екологічні проблеми океану.

Завдання для самостійної роботи (3 год.):

Екологічні проблеми Індійського океану.

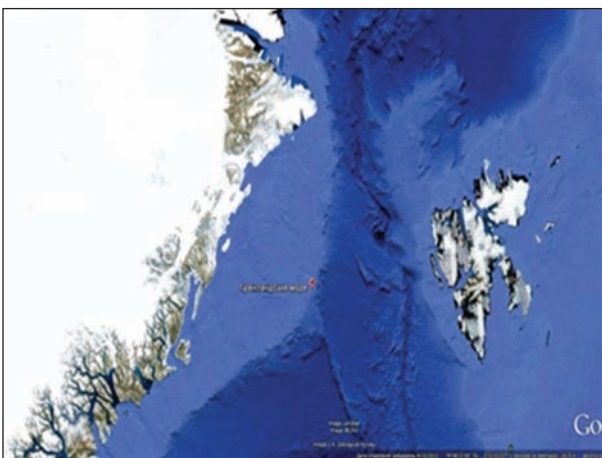
Контрольні запитання й завдання:

1. Надайте характеристику фізико-географічного положення Індійського океану. Укажіть його розміри та межі.
2. Чи наявні підводні окраїни материків в межах Індійського океану?
3. Чи існує перехідна зона в межах Індійського океану?
4. Назвіть та покажіть на карті підводні хребти й глибоководні жолоби Індійського океану. Який механізм їх утворення?
5. Назвіть та покажіть на карті улоговини Індійського океану. Опишіть їх рельєф та донні відклади.
6. Опишіть кліматичні умови Індійського океану.
7. Які типи водних мас наявні в межах Індійського океану? Розкажіть про їх властивості.
8. Назвіть океанічні географічні пояси в межах Індійського океану. Складіть характеристику одному з них.
9. Які існують екологічні проблеми Індійського океану?

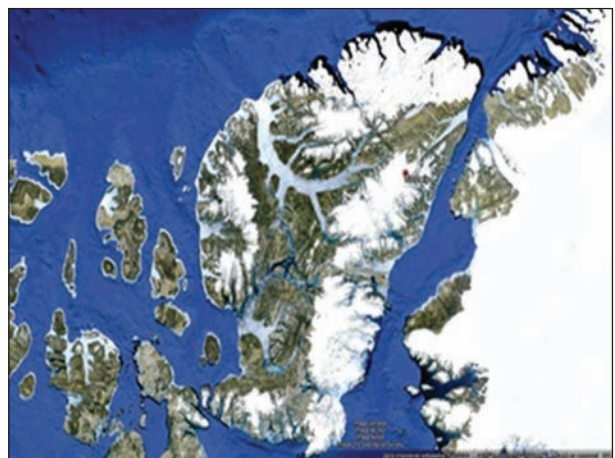
Лекція 14. Природні умови та закономірності розвитку Північного Льодовитого океану (2 год.)

Фізико-географічне положення, розміри та межі океану.

Геологічна будова й рельєф дна океану: підводні окраїни материків, перехідна зона, серединно-океанічні хребти, ложе океану та донні відклади.

Найбільша глибина океану
(між Гренландією та Шніцбергеном)
(<http://www.earh.google.com>)

Острів Елсмір
(<http://www.earh.google.com>)

Клімат і води: кліматичні умови, поверхнева циркуляція вод, солоність, густина, льодоутворення, водні маси та їхні властивості.

Особливості органічного світу.

Диференціація природних умов океану: океанічні географічні пояси.

Екологічні проблеми океану.

Завдання для самостійної роботи (3 год.):

Екологічні проблеми Північного Льодовитого океану.

Контрольні запитання й завдання:

1. Розкажіть про фізико-географічне положення Північного Льодовитого океану. Назвіть його розміри та укажіть межі поширення.

2. Розкажіть про підводні окраїни материків в межах Північного Льодовитого океану.

3. Розкажіть про перехідну зону в Північному Льодовитому океані.

4. Назвіть та покажіть на карті підводні хребти й глибоководні жолоби Північного Льодовитого океану. Який механізм їх утворення?

5. Назвіть та покажіть на карті улоговини Північного Льодовитого океану. Опишіть їх рельєф та донні відклади.

6. Охарактеризуйте кліматичні умови Північного Льодовитого океану.

7. Які типи водних мас наявні в межах Північного Льодовитого океану? Розкажіть про їх властивості.

8. Чи наявні океанічні географічні пояси в межах Північного Льодовитого океану? Охарактеризуйте один з них.

9. Розкрийте екологічні проблеми Північного Льодовитого океану.

Семінарське заняття 7. Характеристика природних умов Індійського та Північного Льодовитого океанів — 2 год.

Питання, які слід розкрити:

1. Фізико-географічне положення та межі.

2. Геологічна будова та рельєф.

3. Кліматичні умови.

4. Водні маси та їхні властивості.

5. Диференціація природних умов: океанічні географічні пояси.

4. ДОВІДКОВИЙ МАТЕРІАЛ

АФРИКА

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Моря: Середземне; Червоне.
	Затоки: Габес; Сідра; Гвінейська; Бенін; Біафра; Суецька.
	Острови: Сокотра; Занзібар; Пемба; Мафія; Амірантські; Коморські; Сейшельські; Маскаренські (о. Маврікій, о. Реюньйон); Мадагаскар; Святої Єлени; Вознесіння; Зеленого Мису; Канарські; Мадейра; Трістан-да-Кунья, Гоф, Біоко; Прінсіпі; Сан-Томе; Пагалу.
	Миси: Рас-Енгела; Гвардафуй; Рас-Гафун; Голковий; Доброї Надії; Альмаді.
	Півострови: Сомалі; Барка.
	Протоки: Гібралтарська; Баб-ель-Мандебська; Мозамбіцька.
Генетичні типи берегів	Дельтові береги (гирло р. Ніл); чергування акумулятивних берегів з акумулятивними лагунними і лиманно-лагунними, пляжевими берегами (узбережжя затоки Сідра і Габес); абразійно-акумулятивні бухтові береги (узбережжя Атлаських гір); ріасові береги (узбережжя західного Атласу); абразійно-акумулятивні й акумулятивні береги, лагуни й пляжі, ускладнені реліктовими і сучасними дюнами (західне узбережжя материка); чергування абразійно-акумулятивних бухтових берегів з акумулятивними лагунними і лиманно-лагунними берегами, дельтові береги і мангри (узбережжя Гвінейської затоки); вулканічні береги (схили вулкану Камерун в комплексі з коралами на острівних територіях); дельтові береги (гирло р. Нігер); естуарій (гирло р. Конго); акумулятивні пляжові та абразійно-бухтові береги (південно-західне узбережжя Африки); абразійно-бухтові та абразійно-акумулятивні бухтові береги (крайній південь материка); абразійно-акумулятивні лагунні й акумулятивні береги в чергуванні з дельтовими берегами й манграми (південно-східне узбережжя материка); окремі коралові рифи і коралові острови (східне узбережжя материка); акумулятивні пляжові береги (узбережжя півострова Сомалі); скидові береги з поєднанням коралових рифів й островів (західне узбережжя Червоного моря).

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Тектоніка	Африкано-Аравійська платформа: Сахарська плита /синеклізи Тауденні, озера Чад, Лівійсько-Єгипетська, Куфра, Малі-Нігерійська; антеклізи Ахаггар, Тібесті, Леоно-Ліберійська, Регібатська/; Нубійсько-Аравійський щит; Сьєрра-Леонський щит; Еритрейський щит; Центральнаафриканський щит; Східноафриканський щит; Родезійський щит; Мадагаскарський щит; западини Конго, Окаванго, Калахарі, Кару.
	Рифтові зони та прогини: рифт Червоного моря, Суецький рифт, рифт Аденської затоки, Еритрейський рифт, Східна рифтова зона (африканські озера); геосинклінальний прогин платформи — Капська зона; геосинклінальний середземноморський прогин.
	Складчастості: Мозамбіцький складчастий протерозойський пояс; палеозойська складчаста область; кайнозойська складчаста область.
Орографія	Гори: Атлас (г. Тубкаль 4165 м); Ер-Ріф; Високий Атлас; Тель-Атлас; Сахарський Атлас; Анти-Атлас; г. Кенія; Рувензорі; Драконові; Капські.
	Вулкани: Кіліманджаро (5895 м); Камерун.
	Височини, плато, плоскогір'я, нагір'я: Ахаггар; Тібесті; Ефіопське (Абіссінське); Східноафриканське; Південноафриканське; Азанде; Луанда-Катанга; Північногвінейська; Південногвінейська; Високий Велд.
	Рівнина (низовина), западина: Боделе; Каттара (–133 м); Ассаль (–153 м).
Поверхневі води	Пустелі: Сахара; Лівійська; Нубійська; Калахарі; Наміб.
	Озера: Тана; Рудольф; Вікторія; Альберт; Едуард; Кйюга; Ківу; Танганьїка; Ньяса; Мверу; Чад.
Субконтиненти та природні країни	Річки та водоспади: Ніл; Білий Ніл; Голубий Ніл; Собат; Атбара; Кагера; Замбезі; Лімпопо; Оранжева; Конго (Луалаба); Окаванго; Шарі; Нігер; Сенегал; Стенлі; Лівінгстона; Вікторія; Ауграбіс.
	Північна Африка: Атласька гірська країна; Сахара; Судан.
	Центральна (Екваторіальна) Африка: Північно-Гвінейський регіон; котловина Конго й окраїнні гори.
	Східна Африка: Ефіопське нагір'я і плато Сомалі; Східно-Африканське плоскогір'я; Мадагаскар.

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Субконтиненти та природні країни	Південна Африка: <i>Південно-Африканське плоскогір'я; Капська гірська країна.</i>
Географічні пояси та зони	Екваторіальний пояс: <i>зона постійно-вологих екваторіальних лісів (гілей).</i>
	Субекваторіальний пояс: <i>зона перемінно-вологих субекваторіальних лісів; зона саван, рідколісь і чагарників.</i>
	Тропічний пояс: <i>зона тропічних напівпустель Північної і Південної Африки; зона тропічних пустель Північної і Південної Африки; тропічні (мусонні) ліси Південної Африки.</i>
	Субтропічний пояс: <i>зона середземноморських сухих лісів і чагарників Північної і Південної Африки; зона вологих мусонних мішаних субтропічних лісів Південної Африки.</i>
	Області висотної поясності.

АВСТРАЛІЯ

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Моря: <i>Тиморське; Арафурське; Коралове; Тасманове.</i>
	Затоки: <i>Велика Австралійська; Спенсер; Сент-Вінсент; Шарк; Порт Філіп; Географ; Кінг; Колліер; Жозеф-Бонапарт; Ван-Дімен; Принцеси Шарлотти; Карпентарія.</i>
	Острови: <i>Тасманія; Кінг; Фюрно (о. Фліндерс, о. Кейп-Баррен); Кенгуру; Дерк-Хартог; Батерст; Мелвілл; Грут-Айленд; Уелсі; Фрейзер; Великого Бар'єрного рифу.</i>
	Миси: <i>Йорк; Байрон; Південно-Східний; Південний; Натураліста; Північно-Західний; Стін-Пойнт.</i>
	Півострови: <i>Арнем-Ленд; Кейп-Йорк; Йорк; Ейр.</i>
	Протоки: <i>Торресова; Бассова.</i>
Генетичні типи берегів	<i>Лиманні береги та естуарії у поєднанні з манграми й окремими кораловими рифами і кораловими островами (північні узбережжя півостровів Кейп-Йорк, Арнемленд, південне узбережжя затоки Жозеф-Бонапарт); береги алювіально-морських рівнин у поєднанні з мангровими та мулистими й піщаними берегами (узбережжя затоки Карпентарія); абразійно-аккумулятивні й аккумулятивні</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Генетичні типи берегів	<i>пляжєві береги з окремими кораловими рифами й кораловими островами (північно-західне узбережжя материка); дельтові береги у поєднанні з алювіальними рівнинами (західне узбережжя материка); акумулятивні лагунні й лиманно-лагунні береги (південно-західне узбережжя материка); абразійно-бухтові береги (крайне південно-західне й південне узбережжя материка); абразійно-акумулятивні береги (північне узбережжя Великої Австралійської затоки); скидові й бухтові береги в комплексі з манграми (узбережжя затоки Спенсер); чергування абразійних берегів з абразійно-акумулятивними й акумулятивними пляжєвими берегами (південно-східне узбережжя материка); чергування абразійно-бухтових берегів з абразійно-акумулятивними бухтовими берегами (південно-східне й східне узбережжя материка); ріасові береги у поєднанні з окремими кораловими рифами й кораловими островами (північно-східне узбережжя материка); скидові та бухтові береги у поєднанні з манграми та окремими кораловими рифами і кораловими островами (східне узбережжя півострова Кейп-Йорк).</i>
Тектоніка	Австралійська платформа: синеклізи Каннінг, Кімберлі, Перт, Юкла, затоки Карпентарія, Великого Артезіанського Басейну (Центральної рівнини), басейну р. Муррей (Маррі); виступ платформи Амадієс; підняття на місці виходу архейсько-протерозойського фундаменту (Макдоннелл і Масгрейв); Західно-Австралійський щит. Складчастості: складчасті структури Східно-Австралійської області /каледонські та герцинські орогенічні утворення/.
Орографія	Гори: Великий Вододільний хребет; Австралійські Альпи (г. Косцюшко, 2228 м); Селуїн; Фліндерс; Маунт-Лофті; Грей; Макдоннелл; Масгрейв; Хамерслі; Дарлінг. Височини, рівнини, плато, плоскогір'я: Кімберлі; Арнемленд; Барклі; Західноавстралійське; Налларбор. Западини, низовини: Ейр (–16 м); Центральна. Пустелі: Велика Піщана; Вікторія; Гібсона; Сімпсон.
Поверхневі води	Озера: Ейр; Герднер; Кері; Торренс; Фром. Річки: Муррей; Дарлінг; Маррамбіджі; Куперс-Крик; Дайамантина; Фортеск'ю; Гаскойн; Фліндерс; Вікторія; Орд.

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Природні країни	<i>Північна Австралія; Східна Австралія; Південний Схід; Центральна рівнина; Південний Захід; Західна Австралія; о. Тасманія.</i>
Географічні пояси та зони	Субекваторіальний пояс: <i>зона саван та рідколісь; вологих субекваторіальних лісів.</i>
	Тропічний пояс: <i>зона тропічних пустель і напівпустель; зона тропічних саван; зона вологих тропічних лісів.</i>
	Субтропічний пояс: <i>зона субтропічних вічнозелених і напіввічнозелених лісів і чагарників; зона субтропічних степів; зона субтропічних напівпустель і пустель; зона вологих мусонних мішаних субтропічних лісів.</i>
	Області висотної поясності.

ПІВДЕННА АМЕРИКА

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Моря: <i>Карибське.</i>
	Затоки: <i>Дар'єнська; Венесуельська; Парія; Гуаякіль; Корковадо; Пен'яс; Ла-Плата; Сан-Матіас; Сан-Хорхе; Баїя-Гранде.</i>
	Острови: <i>Галапагос; Хуан-Фернандес; Тринідад; Фолклендські (Мальвінські); Вогняна Земля; Чилійський; Пасхі.</i>
	Миси: <i>Галлінас; Кабу-Бранку; Фроуерд; Горн; Паріньяс.</i>
	Півострови: <i>Гуахіра; Парагуана; Парія.</i>
	Протоки: <i>Магелланова; Дрейка.</i>
Генетичні типи берегів	<i>Лиманні береги та естуарії (затока Ла-Плата, у т.ч. східне узбережжя тропічних широт); дельтові береги (гирло р. Амазонка, р. Оріноко); комбінація дельтових берегів з маршами (північно-західне, південно-східне узбережжя материка в межах лагунних комплексів); рісові береги (на півночі материка в межах центральної частини Карибських Анд); абразійно-аккумулятивні, аккумулятивні й аккумулятивні пляжесві береги з берегами біогенного походження — коралами і манграми (північне узбережжя материка, озера Маракайбо); абразійно-бухтові береги (в межах півостровів північної частини материка); аккумулятивні пляжесві береги (узбережжя Венесуельської затоки;</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Генетичні типи берегів	<i>абразійні і абразійно-бухтові береги (західна частина Венесуельської затоки); акумулятивні береги (північне узбережжя материка); абразійно-денудаційні й абразійно-бухтові береги (узбережжя Карибських Анд); абразійно-бухтові, акумулятивні пляжеві береги, дельти в комплексі з манграми (північно-східне узбережжя материка); акумулятивні лагунні і лиманно-лагунні береги (східне узбережжя материка); абразійно-акумулятивні й бухтові береги (південна частина материка, район архіпелагу Вогняна Земля); фіорди й бухтові береги (крайній південь материка); абразійно-бухтові й бухтові береги (західне узбережжя материка до 5° пд.ш.); акумулятивні, акумулятивні пляжеві береги (західне узбережжя тропічних широт); комбінація абразійно-бухтових, абразійно-акумулятивних бухтових, абразійних й акумулятивних берегів (західне і південно-західне узбережжя материка).</i>
Тектоніка	Південно-Американська платформа: <i>Гвіансько-Бразильський мегацит /виступи — Гвіанський, Східно-Бразильський, Західно-Бразильський/; Патагонська плита /синекліза Чако-Пампи/; синеклізи Амазонська, Орінокська, Ла-Платська, Гран-Чако, внутрішні синеклізи Бразильського плоскогір'я /верхньої Парани, западина Сан-Франсіску, Мараньято (Паранайба)/, прибережні синеклізи; Передандійський прогин платформи.</i> Складчастості: <i>Південноамериканські Кордильєри (Андійський Захід як частина Тихоокеанського геосинклінального поясу).</i>
Орографія	Гори: <i>Анди (г. Аконкагуа, 6960 м); Карибські Анди; Берегова Кордильєра; Західна Кордильєра; Східна Кордильєра; Пуни Болівійського нагір'я; Передкордильєри і Пампійські сьєрри.</i> Вулкани: <i>Котонахі; Чімборасо; Льюльялььяко.</i> Височини, плато, плоскогір'я, нагір'я: <i>Гвіанське; Бразильське.</i> Рівнина (низовина), западина: <i>Орінокська; Амазонська; Ла-Платська; Гран-Чако.</i> Пустелі: <i>Атакама.</i>
Поверхневі води	Озера: <i>Маракаїбо; Патус; Лагоа-Мірін; Тітікака; Поопо.</i> Річки та водоспади: <i>Магдалена; Оріноко; Мета; Ануре;</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Поверхневі води	<i>Гуав'яре; Кароні; Касікьяре; Амазонка; Укаялі; Мараньйон; Мадейра; Ріу-Негру; Токантінс; Сан-Франсіску; Парана; Ріу-Гранді; Паранаїба; Парагвай; Уругвай; Ріо-Негро; Анхель; Ігуасу; Сеті-Кедас.</i>
Субконтиненти та природні країни	Рівнинний Схід: <i>Амазонія; Гвіанське нагір'я та Гвіанська низовина; Рівнини Оріноко; Внутрішні тропічні рівнини /Гран-Чак, Маморе, Пантанал/; Бразильське нагір'я; Ла-Платська область (Пампа); Передкордильєри; Патагонське плато.</i> Гірський Захід: <i>Карибські Анди; Північні Анди (в межах субекваторіального та екваторіального поясів); Центральні Анди (в межах тропічного поясу); Чилійсько-Аргентинські Анди (в межах субтропічного поясу); Південні Анди (в межах помірної пояси); Вогняна Земля.</i>
Географічні пояси та зони	Екваторіальний пояс: <i>зона вологих екваторіальних лісів;</i> Субекваторіальний пояс: <i>зона перемінно-вологих (мусонних) лісів; зона саван та рідколісся;</i> Тропічний пояс: <i>зона тропічних пустель; зона тропічних саван; зона вологих тропічних (мусонних) лісів;</i> Субтропічний пояс: <i>зона твердолистих вічнозелених лісів та чагарників; зона напівпустель та пустель; зона субтропічних степів; зона субтропічних (мусонних) лісів;</i> Помірний пояс: <i>зона мішаних лісів; зона степів; зона напівпустель та пустель;</i> Області висотної поясності.

АНТАРКТИДА

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Моря: <i>Ведделла; Співдружності; Росса; Амундсена; Беллінсгаузена.</i> Острови: <i>Південні Шетландські; Південні Оркнейські; Південні Сандвічеві; Південна Джорджія; Петра І; Земля Олександра І.</i> Протоки: <i>Дрейка.</i> Півострови: <i>Антарктичний; Земля Королеви Мод; Берег Правди.</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Генетичні типи берегів	<i>Береги тектонічного розчленування (район Південних Шетландських островів, північне узбережжя Антарктичного півострова); абразійно-денудаційні береги (представлені невеликими фрагментарними ділянками в різних частинах узбережжя материка); льодяні береги (займають майже усе узбережжя материка).</i>
Тектоніка	Антарктична платформа. Геосинклінальні області: продовження Андійсько-Кордильєрського складчастого поясу (Антарктичні Анди); Антарктичний горст; крайовий прогин.
Орографія	Гори: Трансантарктичні; Антарктичні Анди; Елсуерта (масив Вінсон, 5140 м). Вулкани: Еребус. Плато: Радянське; Полярне.
Природні регіони, пояси та зони	<i>Східна Антарктида; Антарктичні Анди; Субантарктичні острови.</i> Антарктичний пояс: зона антарктичних пустель.

ПІВНІЧНА АМЕРИКА

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Моря: Бофорта; Берингове; Чукотське; Баффіна; Гренландське; Лабрадор; Карибське; Саргасове. Затоки: Гудзонова; Джеймс; Святого Лаврентія; Мен; Фанді; Мексиканська; Кампече; Гондураська; Москітос; Панамська; Каліфорнійська; Аляска; Брістольська. Острови: Банкс; Вікторія; Паррі (о. Мелвілл); Принца Уельського; Елсмір; Девон; Баффінова Земля; Гренландія; Саутгемптон; Ньюфаундленд; Бермудські; Багамські; Великі Антильські (о. Куба, о. Гаїті, о. Ямайка, о. Пуерто-Рико); Малі Антильські (о. Гваделупа, о. Домініка, о. Мартініка, о. Барбадос); Ванкувер; Кадьяк; Алеутські; Олександра; Королеви Шарлотти. Миси: Барроу; Мерчисон; Сент-Чарльз; Мар'ято; Принца Уельського; Мендосіно; Хаттерас. Півострови: Бутія; Мелвілл; Лабрадор; Унгава; Нова Шотландія; Флорида; Юкатан; Каліфорнія; Кенай; Аляска; Сьюард. Протоки: Гудзонова; Девісова; Данська; Кабота; Флоридська; Юкатанська.

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Генетичні типи берегів	<i>Фіорди і фіарди (північне узбережжя материка); дельтові береги (гирло р. Маккензі); чергування термоабразійних берегів з акумулятивними лагунними і лиманно-лагунними берегами (крайне північно-західне узбережжя материка); дельтові береги (гирло р. Юкон); абразійно-бухтові береги (східне узбережжя Берингового моря); акумулятивні лагунні і лиманно-лагунні береги (північне узбережжя Аляски); абразійно-бухтові береги (південне узбережжя Аляски); чергування фіордових і фіардових берегів з акумулятивними лагунними і лиманно-лагунними берегами (затока Аляска, район островів Ванкувер, Олександра, Королеви Шарлотти); чергування абразійних, абразійно-акумулятивних й акумулятивних лагунних і лиманно-лагунних берегів з абразійно-бухтовими та абразійно-акумулятивними бухтовими берегами (західне узбережжя материка, у т.ч. західне узбережжя півострова Каліфорнія); скидові береги (південне й східне узбережжя Каліфорнії); акумулятивні лагунні і лиманно-лагунні береги (східне узбережжя Каліфорнійської затоки); абразійно-акумулятивні, акумулятивні та акумулятивні лагунні і лиманно-лагунні береги (південне узбережжя материка); чергування абразійно-акумулятивних бухтових берегів з акумулятивними лагунними і лиманно-лагунними берегами в комплексі з дельтами, манграми й окремими кораловими рифами і кораловими островами (східне узбережжя Центральної Америки); чергування акумулятивних лагунних і лиманно-лагунних берегів з дельтовими берегами (узбережжя Мексиканської затоки); акумулятивні лагунні й лиманно-лагунні береги (східне узбережжя материка); фіорди і фіарди (район затоки Святого Лаврентія, півострова Нова Шотландія, о. Ньюфаундленд, східного узбережжя півострова Лабрадор); абразійні й абразійно-акумулятивні бухтові береги (південне й західне узбережжя затоки Святого Лаврентія); фіарди та ихери, у т.ч. термоабразійні береги (північний захід Гудзонової затоки); естуарії (гирла р. Черчілл, р. Нельсон); абразійні береги (між р. Черчілл та р. Нельсон); низинні відмілі береги (південне узбережжя Гудзонової затоки, у т.ч. західне й південне узбережжя затоки Джеймс); бухтові береги та ихери (східне узбережжя затоки Джеймс); абразійні береги (східне узбережжя Гудзонової затоки).</i>
Тектоніка	Північно-Американська платформа: Канадський щит; синекліза Гудзонової затоки; плита /синеклізи Пермська,

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Тектоніка	<i>Віллістон, Денвер, Форест-сіті, Мічіган, Іллінойс; антеклізи Озарк, Льяно; крайові прогини/.</i>
	Плита епігерцинської (палеозойської) платформи: <i>Приатлантичний прогин; Примексиканський прогин (Голф-Кост), продовжений синеклізою Міссісіпі.</i>
	Складчастості: <i>переопрацьовані герциніди і каледоніди; Тихоокеанський геосинклінальний складчастий пояс.</i>
Орографія	Гори: <i>Аппалачі (г. Мітчелл, 2037 м); Підмонт; Блу-Рідж; плато Аппалачі; Кордильєри (г. Мак-Кінлі, 6193 м); Алеутський; Аляскінський; Св. Іллі; Брукс; Маккензі; Острівний хребет Канади; Береговий хребет Канади; Берегові хребти США; Каліфорнійська долина; Скелясті; Каскадні; Сьєрра-Невада; Західна Сьєрра-Мадре; Поперечна Вулканічна Сьєрра; Східна Сьєрра-Мадре.</i>
	Вулкани: <i>Коліма; Попокатепетль; Орісаба.</i>
	Височини, плато, плоскогір'я, нагір'я: <i>Мексиканське; Великі рівнини; Центральні рівнини; Великий Басейн; Колорадо; Лаврентійська; Юкон; Фрейзер; Колумбійське.</i>
	Рівнина (низовина), западина: <i>Міссісіпська; Долина Смерті (–85 м).</i>
Поверхневі води	Озера: <i>Велике Ведмеже; Велике Невільниче; Атабаска; Оленяче; Вінніпег; Вінніпегосіс; Манітоба; Великі американські озера (Верхнє, Мічиган, Гурон, Ері, Онтаріо); Велике Солоне; Нікарагуа; Манагуа; Окічобі; Мід.</i>
	Річки та водоспади: <i>Маккензі; Невільнича; Атабаска; Черчілл; Нельсон; Олбані; Саскачеван; Норт-Саскачеван; Саут-Саскачеван; Святого Лаврентія; Оттава; Гудзон; Коннектикут; Саскуеханна; Потомак; Саванна; Міссісіпі; Міссурі, Єллоустон, Плат, Канзас, Арканзас, Ред-Рівер, Огайо; Камберленд; Теннессі; Ріо-Гранде; Колорадо; Колумбія; Снейк; Фрейзер; Юкон; Сан-Хоакін; Сакраменто; Ніагара; Ніагарський.</i>
Субконтиненти та природні країни	Американський сектор Арктики та Субарктики: <i>Гренландія; Канадський Арктичний архіпелаг.</i>
	Кордильєри: <i>Кордильєри Аляски та Юкону; Канадські Кордильєри й плато Стікен та Фрейзер; Південні Кордильєри, у т.ч. Колумбійське плато, Великий Басейн, Колорадо; Мексиканське нагір'я; Перешийок; Острови.</i>
	Позакордильєрський Схід: <i>острів Ньюфаундленд; Лаврентійська височина; Субарктичні рівнини (низовини)</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Субконтиненти та природні країни	<i>Маккензі та Гудзонової затоки); Центральні рівнини; Великі рівнини; Аппалачі і приаппалачські райони; Берегові приатлантичні низовини.</i>
Географічні пояси та зони	Арктичний пояс: зона арктичних пустель.
	Субарктичний пояс: зона тундри; зона лісотундри.
	Помірний пояс: зона тайги; зона мішаних лісів; зона широколистяних лісів; зона лісостепів; зона степів; зона напівпустель і пустель.
	Субтропічний пояс: зона середземноморських твердолистяних лісів і чагарників; зона субтропічних напівпустель і пустель; зона субтропічних степів; зона прерій; зона субтропічних мусонних мішаних лісів.
	Тропічний пояс: зона тропічних постійно-вологих лісів; зона тропічних перемінно-вологих лісів; зона тропічних саван; зона тропічних пустель.
	Субекваторіальний пояс: зона перемінно-вологих субекваторіальних лісів.
	Області висотної поясності.

ЄВРОПА

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Моря: Біле; Баренцове; Норвезьке; Північне; Балтійське; Ірландське; Середземне; Лігурійське; Тірренське; Іонічне; Адріатичне; Егейське; Мармурове; Чорне; Азовське.
	Затоки: Чеська губа; Мезенська губа; Двінська губа; Онезька губа; Кандалакська; Варангер-фйорд; Вестфйорд; Ботнічна; Фінська; Ризька; Брістольська; Біскайська; Кадіська; Ліонська; Генуезька; Таранто; Венеціанська; Коринфська; Термаїкос; Каркінітська; Сиваш.
	Острови: Нова Земля; Вайгач; Колгуєв; Соловецькі; Земля Франца-Йосифа; Шпіцберген; Ян-Маєн; Ісландія; Фарерські; Шетландські; Оркнейські; Гебрідські; Лофотенські; Вестеролен; Ірландія; Великобританія; Фюн; Зеландія; Борнхольм; Еланд; Готланд; Аландські; Сааремаа; Хійумаа; Котлін; Азорські; Балеарські; Корсика; Сардинія; Сицилія; Мальта; Крит; Кіпр; Родос; Евбея; Зміїний; Тузла.
	Миси: Канін Ніс; Нордкін; Нордкап; Фіністерре; Рока; Маррокі; Спартівенто; Тенарон; Сарич.

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Півострови: <i>Канін; Кольський; Скандинавський; Ютландія; Котантен; Бретань; Корнуолл; Піренейський; Апеннінський; Балканський; Пелопоннес; Кримський; Таманський; Керченський.</i>
	Протоки: <i>Югорський Шар; Карські Ворота; Маточкін Шар; Скагеррак; Каттегат; Ересунн; Великий Бельт; Малий Бельт; Фемарн Бельт; Па-де-Кале; Ла-Манш; Гібралтарська; Боніфачо; Мессінська; Мальтійська; Дарданелли; Босфор; Керченська.</i>
Генетичні типи берегів	<i>Акумулятивні пляжеві береги (район Байдарацької губи); абразійні та акумулятивні береги (узбережжя Баренцевого моря); фіорди та шхери у чергуванні з абразійними і абразійно-акумулятивними берегами (узбережжя Білого моря); скидовий вирівняний берег (північне узбережжя Кольського півострова); фіорди і фіарди (північне і західне узбережжя Скандинавського півострова); абразійно-акумулятивні бухтові береги у чергуванні зі шхерами (крайній південь та південний схід Скандинавії, західне і східне узбережжя Ботнічної затоки, північне узбережжя Фінської затоки); ватти (північне узбережжя Ботнічної затоки); чергування акумулятивних і ерозійних берегів, дуже рідко — лагунні береги (узбережжя Фінської та Ризької заток); акумулятивні пляжеві береги, ускладнені дюнами, та естуарії (південне узбережжя Балтійського моря); абразійно-акумулятивні бухтові береги в чергуванні з фіярдами і фіярдами (північ і схід півострова Ютландія); чергування акумулятивних пляжєвих й акумулятивних лагунних і лиманно-лагунних берегів з абразійно-акумулятивними та абразійно-акумулятивними бухтовими берегами (західне узбережжя Європи); абразійно-денудаційні береги (північ Піренейського півострова); ріасові береги (північний захід Піренейського півострова); акумулятивні пляжєві береги в чергуванні з абразійно-бухтовими та абразійно-акумулятивними бухтовими берегами (західне, південне та східне узбережжя Піренейського півострова); абразійно-бухтові та абразійно-акумулятивні бухтові береги з акумулятивними лагунними і лиманно-лагунними берегами (узбережжя Ліонської затоки та Лігурійського моря); чергування акумулятивних пляжєвих берегів з абразійно-акумулятивними бухтовими берегами (західне і південне узбережжя Апеннінського півострова); вулканічні береги (вулканічні острови, район Неаполітанської</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Генетичні типи берегів	затоки); акумулятивні пляжів і абразійно-акумулятивні береги (східне узбережжя Апеннінського півострова); акумулятивні лагунні і лиманно-лагунні береги (Венеціанська затока); далматинські береги, рідко ерозійні береги (північний захід Балканського півострова); абразійно-акумулятивні бухтові та ріасові береги (західне, південне та південно-східне узбережжя Балканського півострова); абразійні та абразійно-акумулятивні береги (західне, північно-західне і північне узбережжя Чорного моря, у т.ч. узбережжя Криму); дельтові береги (гирло р. Дунай); акумулятивні пляжів береги (затока Сиваш); дельтові, абразійно-акумулятивні та абразійно-акумулятивні бухтові береги (узбережжя Азовського моря).
Тектоніка	Східноєвропейська платформа: Український щит; Балтійський щит; Московська синекліза; Печорська синекліза; Прикаспійська синекліза; окраїнний прогин платформи.
	Молода епігерцинська платформа (герциніди).
	Складчастості: каледонський орогенез; герцинський орогенез; альпійський орогенез.
Орографія	Гори: Уральські (г. Народна, 1895 м); Пай-Хой; Хібіни; Скандинавські; Пеннінські; Кембрійські; Кантабрійські; Іберійські; Піреней (пік Ането, 3404 м); Андалузькі; Центральна Кордильєра; Сьєрра-Морена; Апенніни; Альпи (г. Монблан, 4807 м); Швабський Альб; Франконський Альб; Баварський Ліс; Вогеци; Шварцвальд; Арденни; Рейнські Сланцеві; Тюрінзький Ліс; Рудні гори; Судети; Карпати (Татри, г. Герлаховські-Штіт, 2655 м; г. Говерла, 2061 м); Стара Планина; Родопи; Пінд; Північно-албанські; Дінара; Кримські (г. Роман-Кош, 1545 м).
	Вулкани: Гекла; Стромболі; Етна; Везувій.
	Височини, плато, плоскогір'я, нагір'я: Тіманський; Валдайська; Смоленська; Московська; Середньоруська; Приволзька; Донецький; Придніпровська; Приазовська; Подільська; Малопольська; Норландське; Смоланд; Північно-Шотландське; Південно-Шотландська; Ірландське; Нормандська; Центральний масив; Чеський масив; Месета; Салпаусаелья; Манселья.
	Рівнина (низовина), западина: Східно-Європейська; Прикаспійська; Оксько-Донська; Придніпровська; Поліська; Причорноморська; Великопольська; Північно-Французька; Північно-Німецька; Паризький басейн; Паданська; Середньодунайська; Нижньодунайська.

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Поверхневі води	Озера (водосховища): Київське; Канівське; Кременчуцьке; Дніпродзержинське; Каховське; Цимлянське; Ельтон; Баскунчак; Куйбишевське; Рибінське; Біле; Кубенське; Воже; Лача; Онезьке; Ладозьке; Чудське; Псковське; Ільмень; Селігер; Вигозеро; Сегозеро; Імандра; Інарі; Сайма; Венері; Веттерн; Меларен; Женевське; Боденське; Лаго-Маджоре; Комо; Охридське; Преспа; Балатон; Больсена; Браччано; Сасик; Синевір; Шацькі.
	Річки: Печора; Мезень; Північна Двіна; Онега; Волга; Ока; Ветлуга; Кама; Вятка; Чусова; Біла; Уфа; Урал; Дон; Кубань; Прип'ять; Тетерів; Сож; Десна; Дніпро; Сула; Псел; Ворскла; Рось; Інгулець; Інгул; Південний Буг; Салгир; Березина; Німан; Західна Двіна; Волхов; Нева; Дністер; Прут; Буг; Вісла; Одра; Ельба; Везер; Рейн; Рур; Маас; Темза; Сена; Луара; Гаронна; Рона; Дору (Дуеро); Тежу (Тахо); Гвадіана; Гвадалквівір; Ебро; Тібр; По; Дунай; Інн; Драва; Сава; Тиса; Прут.
Природні регіони, країни та області	Європейський сектор Арктики та Субарктики (ф.г. країни — Архіпелаг Шпіцберген; Земля Франца-Йосифа; Нова Земля; Ісландія).
	Фенноскандія: Гірська область; Рівнинна область.
	Середньоевропейська рівнина.
	Східно-Європейська рівнина.
	Урал.
	Британські острови та Герцинська Європа: Британські острови; Приатлантична область (Герцинська Франція); Центрально-Європейська область.
	Альпійсько-Карпатська Європа: Альпійська область; Карпатська область; Крим.
	Середземномор'я: Піренейська область; Апеннінська область; Балканська область.
Географічні пояси та зони	Арктичний пояс: зона арктичних пустель.
	Субарктичний пояс: зона тундри; зона лісотундри.
	Помірний пояс: зона хвойних лісів (тайги); зона мішаних лісів; зона широколистих лісів; лісостепова зона; степова зона; зона напівпустель; зона пустель.
	Субтропічний пояс: зона вічнозелених твердолистих лісів і чагарників (середземноморська зона).
	Області висотної поясності.

АЗІЯ

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Берегова лінія та острівні території	Моря: Карське; Лаптевих; Східно-Сибірське; Чукотське; Берингове; Охотське; Японське; Жовте; Східно-Китайське; Південно-Китайське; Яванське; Флорес; Банда; Молуккське; Сулавесі; Сулу; Андаманське; Аравійське.
	Затоки: Байдарацька губа; Обська губа; Тазовська губа; Єнісейська; Хатанзька; Оленьокська; Губа Буор-Хая; Янська; Чаунська; Анадирська; Олюторська; Кроноцька; Пенжинська; Гижигінська; Шеліхова; Удська губа; Терпіння; Аніва; Петра Великого; Східнокорейська; Ляодунська; Бохайвань; Бакбо (Тонкінська); Сіамська; Бенгальська; Оманська; Перська; Аденська; Кара-Богаз-Гол; Комсомолець.
	Острови: Північна Земля; Новосибірські; Котельний; Ляховські; Врангеля; Командорські; Парамушир; Онекотан; Симушир; Уруп; Ітуруп; Курильські; Шантарські; Сахалін; Хоккайдо; Хонсю; Сікоку; Кюсю; Японські; Цусіма; Рюкю; Тайвань; Хайнань; Парасельські; Лусон; Мінданао; Філіппінські; Калімантан; Суматра; Ява; Сулавесі; Сумба; Флорес; Тімор; Андаманські; Нікобарські; Шрі-Ланка; Лаккадівські; Мальдівські.
	Миси: Челюскін; Дежньова; Лопатка; Терпіння; Аніва; Крильон; Піай; Пуріян; Баба.
	Півострови: Ямал; Гиданський; Таймир; Чукотський; Камчатка; Корея; Ляодунський; Шаньдунський; Малакка; Індокитай; Індостан; Аравійський; Сінайський; Мала Азія; Мангишлак; Бузачі; Апішеронський.
	Протоки: Вількіцького; Саннікова; Дмитра Лаптева; Лонга; Берингова; Літке; Перша Курильська; Лаперуза; Татарська; Цугару; Корейська; Тайванська; Малаккська; Макасарська; Полкська; Ормузька.
Генетичні типи берегів	<i>Шхери (північне узбережжя Таймиру); термоабразійні береги в чергуванні з акумулятивними пляжевими берегами (узбережжя Ямалу та Гиданського півострова); фіорди й фіарди (східне узбережжя Таймиру); дельтові береги в чергуванні з термоабразійними берегами (південне узбережжя морів Лаптевих й Східно-Сибірського); абразійно-денудаційні береги в чергуванні з акумулятивними лагунними й лиманно-лагунними берегами (північне узбережжя Чукотського півострова); фіорди й фіарди</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Генетичні типи берегів	(південне узбережжя Чукотки, західне узбережжя Берингового моря); чергування абразійно-денудаційних берегів з абразійно-аккумулятивними (східне узбережжя Камчатки); чергування абразійно-бухтових, абразійно-аккумулятивних бухтових берегів з аккумулятивними лагунними і лиманно-лагунними берегами (західне узбережжя Камчатки); скидові бухтові береги (північне узбережжя Охотського моря, затока Шеліхова); чергування абразійно-аккумулятивних бухтових берегів зі скидовими й абразійно-денудаційними берегами (західне узбережжя Японського моря); рісові береги (півострови Корея, Ляодунський та Шаньдунський, узбережжя Східного Китаю й півострова Індокитай); мангри (узбережжя Сіамської затоки); абразійно-аккумулятивні й аккумулятивні лагунні і лиманно-лагунні береги (північне узбережжя Індокитаю та Малакки); абразійно-аккумулятивні бухтові береги (східне узбережжя Андаманського моря); чергування дельтових берегів з берегами алювіально-морських рівнин (узбережжя Бенгальської затоки); аккумулятивні береги (південь півострова Індостан); мангри (східне узбережжя Індостану); чергування аккумулятивних лагунних і лиманно-лагунних берегів з лиманами та естуаріями (західне узбережжя Індостану); абразійно-аккумулятивні бухтові береги (північне та південне узбережжя Оманської та Перської затоки); коралові рифи і коралові острови (південне узбережжя Перської й Оманської затоки, східне узбережжя Червоного моря); абразійно-аккумулятивні й аккумулятивні лагунні і лиманно-лагунні береги (західне узбережжя Перської затоки); абразійно-аккумулятивні береги з аккумулятивними та аккумулятивними лагунними і лиманно-лагунними берегами (південне узбережжя Аравійського півострова); абразійно-аккумулятивні бухтові та скидові береги (східне узбережжя Червоного моря); чергування абразійно-аккумулятивних берегів з аккумулятивними пляжевими берегами (узбережжя Леванту); скидові та бухтові береги (південне узбережжя Малої Азії); рісові береги (західне узбережжя Малої Азії); абразійні й абразійно-аккумулятивні береги (північне узбережжя Малої Азії); абразійно-денудаційні береги у чергуванні з аккумулятивними берегами (східне узбережжя Чорного моря).
Тектоніка	Сибірська платформа. Китайська платформа: Сінйський щит /Шаньдун-

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Тектоніка	<i>Корейський масив, Ордоський масив, Таримський масив, Південно-Китайський масив.</i>
	Аравійська платформа: <i>Аравійський щит.</i>
	Індостан: <i>Індостанський щит, Індо-Гангський прогин платформи.</i>
	Складчастості: <i>байкальський орогенез; каледонський орогенез; герцинський орогенез; мезозойський орогенез; альпійський орогенез.</i>
Орографія	Гори: <i>Верхоянський; Бирранга; Черського; Серединний; Джугдзур; Становий; Бурейнський; Яблоновий; Сіхоте-Алінь; Східний Саян; Західний Саян; Кузнецький Алатау; Єнісейський кряж; Алтай; Тарбагатай; Тянь-Шань; Заїлійський Алатау; Кунгей Алатау; Терський Алатау; Киргизький хребет; Каратау; Таласький Алатау; Чаткальський; Ферганський; Зеравшанський; Туркестанський; Заалайський; Памір; Копет-Даг; Ельбурс; Кавказ (г. Ельбрус, 5642 м); Понтійські; Тавр; Кухруд; Загрос; Сулейманові; Західні Гати; Східні Гати; Сивалік; Гімалаї (г. Еверест / Джомолунгма, 8848 м); Гіндукуш; Паропаміз; Каракорум; Куньлунь; Алтинтаг; Наньшань; Монгольський Алтай; Гобійський Алтай; Хангай; Великий Хінган; Малий Хінган; Цінлін.</i>
	Вулкани: <i>Шивелуч; Ключевська Сопка; Корякська Сопка; Авачинська Сопка; Фудзіяма; Кракатау.</i>
	Плато, плоскогір'я, нагір'я: <i>Путорана; Вілюйське; Приленське; Алданське; Яно-Оймяконське; Колимське; Чукотське; Корякське; Середньосибірське; Станове; Вітімське; Казахський Дрібносопковик; Устюрт; Вірменське; Іранське; Тибет; Ордос; Юньнань-Гуйчжоу; Декан.</i>
	Рівнина (низовина), западина: <i>Західносибірська; Північносибірська; Яно-Індигірська; Колимська; Туранська; Месопотамська; Індо-Гангська; Велика Китайська рівнина; Карагіє (Батир, –132 м); Сарикамиська (–45 м); Турфанська (–154 м); Мертве море (–395 м).</i>
Поверхневі води	Пустелі: <i>Каракуми; Кизилкум; Муюнкум; Такла-Макан; Гобі; Алашань; Тар; Деште-Кевір; Великий Нефуд; Рубель-Халі.</i>
	Озера: <i>Каспійське; Аральське; Іссик-Куль; Каракуль; Балхаш; Алаколь; Зайсан; Тенгіз; Кулундинське; Чани;</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Поверхневі води	<i>Телецьке; Таймир; Байкал; Ханка; Далайнор; Кукунор; Лобнор; Мертве; Ван.</i>
	Річки: <i>Ріоні; Кура; Аракс; Амудар'я; Сирдар'я; Зеравшан; Вахш; Пяндж; Ілі; Емба; Урал; Ішим; Тобол; Іртиш; Об; Катунь; Бія; Єнісей; Ангара; Підкам'яна Тунгуска; Нижня Тунгуска; Хатанга; Анабар; Оленьок; Лена; Вілюй; Вітім; Ольокма; Алдан; Яна; Індигірка; Коліма; Камчатка; Амур; Шилка; Аргунь; Зея; Бурея; Уссурі; Сунгарі; Тарим; Хуанхе; Янцзи; Сіцзян; Меконг; Салуїн; Іраваді; Брахмапутра; Ганг; Інд; Тигр; Євфрат.</i>
Природні країни	<i>Арктична острівна країна (Північна Земля, Новосибірські острови, о. Врангеля); Західносибірська низовинна країна; Середньосибірська гірсько-рівнинна країна (півострів Таймир, Північно-Сибірська низовина, Середньосибірське плоскогір'я, Центральнокутська рівнина, Алданське нагір'я); Північно-Східна Сибірська гірсько-рівнинна країна (від Верхоянського хребта та хребта Джугджур до узбережжя Берингової протоки); Тургайсько-Казахська рівнинна країна; Алтайсько-Саянська гірська країна (Алтай, Монгольський Алтай, Гобійський Алтай, Салаїрський кряж, Кузнецький Алату, Саяни, хребет Хангай); Байкальсько-Станова гірська країна (Байкало-Станове нагір'я, Вітімське плоскогір'я, хребти Яблоновий, Становий); Приамурсько-Корейська гірсько-рівнинна континентально-острівна країна (Зейсько-Буреїнська рівнина, Приамур'я, хребет Сіхотелінь, о. Сахалін, Великий і Малий Хінган, рівнина Сунляо, Маньчжуро-Корейські гори, півострів Корея); Камчатсько-Курильська гірська континентально-острівна країна (Коряцьке нагір'я, півострів Камчатка, Курильські острови); Туранська низовинна країна (Туранська низовина, плато Устюрт, від Прикаспійського низькогір'я на заході до Прибалхашшя на сході); Середньоазійська гірська країна (Тянь-Шань, Памір, Гіндукуш); Центральноазійська рівнинна країна (Гобі, Алашань, плато Ордос, Лесове плато, улоговини Джунгарська, Таримська, нагір'я Бейшань); Азійська Середземноморська нагірна країна (півострів Мала Азія, Левант); Передньоазійська нагірна країна (Вірменське нагір'я, Іранське нагір'я, Ельбурс, хребет Копетдаг, Загос, Сулейманові гори); Гімалайська гірська країна; Тибетська гірська країна (Тибет, Каракорум, Наньшань, Куньлунь); Східнокитайська гірсько-рівнинна континентально-острівна країна (Північнокитайська рівнина,</i>

Категорія	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Природні країни	Сичуанська улоговина, Південнокитайські гори, Примор'я, о. Тайвань, о. Хайнань); <i>Японська острівна країна</i> (Великі Японські острови, острови Рюкю); <i>Аравійсько-Месопотамська гірсько-рівнинна країна</i> (Сінайський півострів, Аравійський півострів, Месопотамська низовина);
	<i>Індо-Гангська низовинна країна; Індостанська гірсько-рівнинна континентально-острівна країна</i> (півострів Індостан, о. Шрі-Ланка, Лаккадівські острови, Мальдівські острови, архіпелаг Чагос); <i>Індокитайська гірсько-рівнинна країна</i> (півострів Індокитай, Гірський захід, долини річок Іраваді, Меконг, Центральні нагір'я); <i>Малайсько-Філіппінська континентально-острівна країна</i> (Малайський архіпелаг — Філіппінські, Молуккські, Великі та Малі Зондські острови, також півострів Малакка, Андаманські острови, Нікобарські острови).
Географічні пояси та зони	Арктичний пояс: зона арктичних пустель; зона арктичної тундри.
	Субарктичний пояс: зона субарктичної тундри; зона лісотундри.
	Помірний пояс: зона хвойних лісів (тайги); зона мішаних лісів; зона лісостепів; зона степів; зона напівпустель і пустель; зона широколистих лісів.
	Субтропічний пояс: зона твердолистих вічнозелених лісів і чагарників; зона субтропічних степів; зона субтропічних напівпустель і пустель; зона субтропічних мусонних перемінно-вологих лісів.
	Тропічний пояс: зона тропічних напівпустель і пустель; зона тропічних саван.
	Субекваторіальний пояс: зона саван і рідколісся; зона субекваторіальних мусонних перемінно-вологих лісів.
	Екваторіальний пояс: зона екваторіальних постійно вологих лісів.
	Області висотної поясності.

СВІТОВИЙ ОКЕАН

Частини	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Тихий океан	Підводні хребти та підняття: <i>Північно-Західний; Маркус-Неккер; Гавайський; Лорд-Гау; Маккуорі; Південнотихоокеанське; Східнотихоокеанське.</i>

Частини	Мінімум географічних назв (за [10]) та інше
Тихий океан	Улоговини: Алеутська; Північно-Східна; Північно-Західна; Центральна; Перуанська; Чилійська; Південна; Південнофіджійська; Беллінсгаузена.
	Глибоководні западини (жолоби): Перуанський; Чилійський; Центральноамериканський; Алеутський; Курило-Камчатський; Японський; Філіппінський; Маріанський; Кермадек; Тонга.
Атлантичний океан	Підводні хребти: Північноатлантичний; Південноатлантичний; Китовий;
	Улоговини: Північноамериканська; Канарська; Бразильська; Гвіанська; Аргентинська; Ангольська; Лабрадорська; Західноєвропейська; Гвінейська; Зеленого Мису; Капська; Агульяс; Південноантільська.
	Глибоководні западини (жолоби): Кайман; Пуерто-Рико; Південносандвічевий; Романи.
Індійський океан	Підводні хребти та підняття: Аравійсько-Індійський; Західноіндійський; Центральноіндійський; Східноіндійський; Мальдівський; Маскаренський; Мадагаскарський; Африкано-Антарктичний; Кергелен; Австрало-Антарктичне.
	Улоговини: Сомалійська; Мадагаскарська; Мозамбікська; Маскаренська; Центральна; Західноавстралійська; Південноавстралійська; Аравійська; Кокосова; Африкано-Антарктична; Австрало-Антарктична.
	Глибоководні западини (жолоби): Зондський; Чагос.
Північний Льодовитий океан	Підводні хребти: Гаккеля; Ломоносова; Менделєєва.
	Улоговини: Нансена; Амундсена; Макарова; Підводників; Канадська; Норвезька.
Океанічні географічні пояси	Північний полярно-арктичний; Північний субполярний (субарктичний); Північний помірний, Північний субтропічний; Північний тропічний; Північний субекваторіальний; Екваторіальний; Південний субекваторіальний; Південний тропічний; Південний субтропічний; Південний помірний; Південний субполярний (субантарктичний); Південний полярно-антарктичний.

5. ПИТАННЯ НА ІСПИТ

1. Мета, завдання, об'єкт і предмет вивчення фізичної географії материків та океанів як навчальної дисципліни.
2. Методи регіональних фізико-географічних досліджень.
3. Наукові теорії та гіпотези походження материків і океанів.
4. Групи генетичних типів морських берегів та фактори берегоутворення.
5. Літосферні плити, платформи та пояси складчастості.
6. Типи морфоструктур гір та рівнин суходолу.
7. Фактори кліматоутворення: кількість сонячної радіації, атмосферна циркуляція та підстильна поверхня.
8. Типи повітряних мас та їхні властивості.
9. Основні і перехідні кліматичні пояси та області світу.
10. Водні маси Світового океану та їхні властивості.
11. Фізико-географічне положення Африки та її берегова зона.
12. Історія геологічного розвитку Африки, її тектонічна будова та рельєф.
13. Характеристика факторів кліматоутворення. Кліматичні пояси та області Африки.
14. Внутрішні води Африки.
15. Диференціація природних умов Африки: фізико-географічні пояси, зони та країни.
16. Фізико-географічне положення Австралії та її берегова зона.
17. Історія геологічного розвитку Австралії, її тектонічна будова та рельєф.
18. Характеристика факторів кліматоутворення. Кліматичні пояси та області Австралії.
19. Внутрішні води Австралії.
20. Диференціація природних умов Австралії: фізико-географічні пояси, зони та країни.
21. Фізико-географічне положення Південної Америки та її берегова зона.
22. Історія геологічного розвитку Південної Америки, її тектонічна будова та рельєф.
23. Характеристика факторів кліматоутворення. Кліматичні пояси та області Південної Америки.
24. Внутрішні води Південної Америки.
25. Диференціація природних умов Південної Америки: фізико-географічні пояси, зони та країни.
26. Фізико-географічне положення Антарктиди та її берегова зона.
27. Історія геологічного розвитку Антарктиди, її тектонічна будова та рельєф.
28. Характеристика факторів кліматоутворення. Кліматичні пояси та області Антарктиди.
29. Води Антарктиди.
30. Регіональний аналіз природних умов Антарктиди.

31. Фізико-географічне положення Північної Америки та її берегова зона.
32. Історія геологічного розвитку Північної Америки, її тектонічна будова та рельєф.
33. Характеристика факторів кліматоутворення. Кліматичні пояси та області Північної Америки.
34. Внутрішні води Північної Америки.
35. Диференціація природних умов Північної Америки: фізико-географічні пояси, зони та країни.
36. Фізико-географічне положення Євразії та її берегова зона.
37. Історія геологічного розвитку Євразії, її тектонічна будова та рельєф.
38. Характеристика факторів кліматоутворення. Кліматичні пояси та області Євразії.
39. Внутрішні води Євразії.
40. Диференціація природних умов Євразії: фізико-географічні пояси, зони та країни.
41. Фізико-географічне положення, розміри та межі Тихого океану.
42. Геологічна будова та рельєф дна Тихого океану.
43. Клімат Тихого океану.
44. Водні маси Тихого океану та їхні властивості.
45. Диференціація природних умов Тихого океану: океанічні географічні пояси.
46. Фізико-географічне положення, розміри та межі Атлантичного океану.
47. Геологічна будова та рельєф дна Атлантичного океану.
48. Клімат Атлантичного океану.
49. Водні маси Атлантичного океану та їхні властивості.
50. Диференціація природних умов Атлантичного океану: океанічні географічні пояси.
51. Фізико-географічне положення, розміри та межі Індійського океану.
52. Геологічна будова та рельєф дна Індійського океану.
53. Клімат Індійського океану.
54. Водні маси Індійського океану та їхні властивості.
55. Диференціація природних умов Індійського океану: океанічні географічні пояси.
56. Фізико-географічне положення, розміри та межі Північного Льодовитого океану.
57. Геологічна будова та рельєф дна Північного Льодовитого океану.
58. Клімат Північного Льодовитого океану.
59. Водні маси Північного Льодовитого океану та їхні властивості.
60. Диференціація природних умов Північного Льодовитого океану: океанічні географічні пояси.

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Основні:

1. *Волошин І.І., Сергієнко Т.С.* Землезна́вство і краєзна́вство : Навчальний посібник. Київ, 2004. 190 с.
2. *Волошин І.І.* Географія Світового океану: Навч. посібник для вчителів серед. загальноосвіт. шк. Київ: Перун, 1996. 224 с.
3. *Гудзевич А.В.* Регіональна фізична географія (Європа та Азія): Навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. *Костів Л.Я.* Фізична географія материків і океанів. Африка: навч.-метод. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 184 с.
5. *Костів Л.Я.* Регіональна фізична географія Євразії: навч. посібник. Львів. ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 336 с.
6. *Масляк П.О., Шищенко П.Г.* Географія Африки. Київ, 2000. 159 с.
7. *Міхелі С. В.* Фізична географія Євразії: навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 286 с.
8. *Міхелі С.В.* Фізична географія Північної Америки: навчальний посібник. Київ; Ірпінь: ТОВ «Видавництво Перун», 2019. 284 с.
9. *Молочко В.В., Бонк Ж.Є., Дрогушевська І.Л. та ін.* Довідковий атлас світу. Київ: ДНВП «Картографія», 2010. 328 с.
10. *Олійник Я.Б., Федорищак Р.П., Шищенко П.Г.* Загальне землезна́вство: Підручник. К.: Знання-Прес, 2008. 342 с.
11. *Панасенко Б.Д.* Фізична географія материків та океанів: Навч. посібник Частина II. Євразія. Вінниця: «ГПАНІС», 2005. 510 с.
12. *Панасенко Б.Д.* Фізична географія материків та океанів: Навч. посібник. В 2 ч. Ч. 1. Материки південної півкулі. Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1999. 200 с.
13. *Половина І.П.* Фізична географія Європи: Навч. пос. для студ. геогр. спеціальн. вищ. навч. закл. Київ: «АртЕк», 1998. 272 с.
14. *Шищенко П.Г., Удовиченко В.В., Петрина Н.В.* Фізична географія материків та океанів. Африка: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. 495 с.
15. *Шищенко П.Г., Удовиченко В.В., Олішевська Ю.А. та ін.* Фізична географія материків і океанів: підручник: у 2 т. Т.2 Європа. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 464 с.
16. *Шищенко П.Г. та ін.* Фізична географія материків і океанів: підручник: у 2 т. Т. 1 Азія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 643 с.

Додаткові:

17. *Кукурудза С.І.* Біогеографія: Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 504 с.

18. Марисова І.В. Біогеографія. Регіональний аспект: Навч. посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 128 с.
19. Позняк С.П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник. У двох частинах. Ч.2. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 286 с.
20. Проценко Г.Д. Метеорологія та кліматологія: Навчальний посібник. Київ, 2007. 265 с.
21. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П. та ін. Дидактика географії: Монографія. К.: Педагогічна думка, 2014. 586 с.
22. Самойленко В.М., Олійник Я.Б., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Навчання географії: Понятійно-термінологічний словник (з грифом МОН України). Київ: Ніка-Центр, 2014. 352 с.
23. Стецюк В.В., Ковальчук І.П. Основи геоморфології: Навч. посіб. Київ: Вища шк., 2005. 495 с.
24. Хільчевський В.К., Дубняк С.С. Основи океанології: Підручник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. 242 с.

Електронні ресурси:

1. Атлантичний океан [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/Atlantic-Ocean>
2. Тихий океан [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/Pacific-Ocean>
3. Характеристика Північного Льодовитого океану Ч.1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/fizichna_geografija_materikiv_ta_o_keaniv/pivnichnij_lodovitij_ocean_ch_1/42-1-0-602
4. Характеристика Північного Льодовитого океану Ч.2 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/fizichna_geografija_materikiv_ta_o_keaniv/pivnichnij_lodovitij_ocean_ch_2/42-1-0-603
5. Southern Ocean [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/Southern-Ocean>
6. Африка. Енциклопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/africa-physical-geography/print/>
7. Австралія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.britannica.com/search?query=Australia>
8. Південна Америка. Енциклопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/south-american-physical-geography/>
9. Північна Америка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/North-America>
10. Антарктида [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/fizichna_geografija_materikiv_ta_o_keaniv/antarktida_osnovni_risi_strukturi_i_relefu/42-1-0-692

11. Загальна характеристика материка Євразія [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/fizichna_geografija_materikiv_ta_o_keaniv/zagalna_geografichna_kharakteristika_materika_evrazija/42-1-0-708
12. Характеристика природних умов Азії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/Asia>
13. <http://www.earh.google.com>
14. <http://geografica.net.ua>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ДІБРОВА Іван Олександрович

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ
ТА ОКЕАНІВ»**

Текст наведено в авторській редакції

Формат 60×84/8. Папір офсетний. Друк цифровий.
Обл.-вид. арк. 3,2. Ум. друк. арк. 6,98. Тираж 100 прим. Зам. ІД-1-26.

Комп'ютерна верстка та друк ТОВ «ДІА»:
03022, Київ, вул. Васильківська, 45.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців: серія ДК № 1149 від 12.12.2002 р.